

PUNIN ÉS BABURIN.

IRTA

TURGENJEV IVÁN.

BUDAPEST, 1886.

KIADJA RÁTH MÓR.

PUNIN ÉS BABURIN.

.... Megöregedtem már nagyon, beteg vagyok s mindennapos gondolatom a halál, a mely napról napra jobban közeledik; a multa ritkán gondolok, ritkán vetem visszafelé tekintetemet. Néha azért, télen, mikor a kandalló csöndesen sziporkázó tüze mellett ülök, s nyáron, ha lassú léptekkel sétálok végig valami árnyas fason, mégis eszembe jutnak az elmúlt események, a régi arczok. De nem meglett koromnál, nem is ifjúságomnál állapodnak meg ilyenkor emlékeim. Visszavisznek egészen gyermekkoromig és fiatal korom első napjaiig.

Ebben a pillanatban például falun látom magamat, haragos, szigorú nagyanyámnál. Legföljebb tizenkét éves vagyok s két embert látok újra magam előtt....

De hadd szedem rendbe és fejezetekbe elbeszélésem fonalát.

I.

(1830).

Fülöp, a vén inas bejött, rendes szokása szerint lábújjhegyen, nyakkendője csokra gondosan kihuzogatva, két ajaka erősen összeszorítva, hogy még lélekzése se

okozzon alkalmatlanságot. Belépett, meghajtotta magát s füstött bádogtálcán egy nagy címeres pecséttel lezárt levelet nyújtott át nagyanyámnak. Nagyanyám föltette szemüvegét s elolvasta a levelet.

— Itt van? — kérdezte ezután.

— Parancsol asszonyom.....? — mondá félénken

Fülöp.

— Ostoba! Az a ki ezt a levelet hozta, itt van?

— Igen asszonyom, igenis, az irodában várakozik. Nagyanyám borostyánkő olvasóját kezdte forgatni.

— Hívd ide!... Maga pedig uracskám... — mondá felém fordulva, — csöndesen maradjon!

Nem volt szükség erre a figyelmeztetésre, hogy nyugodtan maradjak kis zugomban, a zsámolyon, melyet kijelöltek számomra. Nagyanyám vasmarokkal uralkodott fölöttem.

Öt percz múlva egy harmincöt éves, fekete hajú, napbarnította arcú férfit láttam belépni. Kiálló pofacsontú arcza s vastag szemöldöke alatt nyugodt, szomorú tekintetű kis szürke szemek mözogtak, a melyeknek színe és kifejezése egyáltalján nem illet össze e keleti jellegű arccal. A jövevény tisztos, hosszú kabátot viselt. Az ajtóban megállott s csak főhajtással köszönt.

— Vezetékneved a Baburin? — kérdé nagyanyám, ki halkán, rögtön hozzátette francziául: — úgy látszik örmény!

— Igen asszonyom — válaszolá tompa, közömbös hangon az idegen.

Mikor nagyanyám először tegezte, arca könnyen megrándult. Csak nem képzelte, hogy még tán önnek fogják szólítani?

— Orosz vagy? óhitű?

— Igen, asszonyom.

Nagyanyám letette szemüvegét és csöndesen végignézte tetőtől talpig Baburint. Az nem sütötte le a szemét s a kezét hátra tette. A mi legjobban érdekelt, az gondosan kiborotvált arca volt: soha életemben nem láttam ilyen állat és a leborotvált szakáll helyén kéklő arcot!

— Petrovics Jakab, — folytató nagyanyám, — úgy beszél levelében rólad, mint ügyes, szorgalmas emberről; mért mentél hát el tőle?

— Miatta, asszonyom és jószágigazgatójának a szokásai miatt, másfajta ember kell ahhoz.

— Másfajta ember?... Nem értelek.

Nagyanyám újra olvasója szemeit kezdte pörgetni.

— Petrovics Jakab azt írja, hogy két sajátságos különösséged van. Mit ért ezalatt?

Baburin könnyedén vállat vont.

— Nem tudom, mit ért ő sajátságos különösség alatt. Talán mivel.... nem tűröm a testi büntetéseket.

Nagyanyám nagyon meglepettnek látszott.

— Talán Petrovics meg akart volna botozni téged?

Baburin napbarnította arca elvörösödött egész a hajszáláig.

— Nem értett meg asszonyom; elvem az, hogy nem használok testi büntetéseket a parasztokkal szemben.

Nagyanyám még inkább meglepettnek látszott, mint azelőtt, s még a kezét is fölemelte bámulata jeléül.

— Ah!..... mondá végre, és kissé oldalra hajtva a fejét, figyelmesen végignézte másodízben is Baburint.

— Ez a te elved, a tied? Nagyon jó; ez nekem teljesen közömbös; írnoknak fogadlak fel, nem pedig jószágigazgatónak. Jó írásod van?

— Jól tudok írni, helyesírási hiba nélkül.

— A helyesírási hibákkal nem sokat törődöm. A fő az, hogy olvasható legyen az írásod és ne legyenek benne amolyan kacskaringós, kicifrázott újmódi betűk: ezeket nem szenvedhetem. És mi a második különösség?

Baburin habozott, köhécselt...

— Petrovics Jakab földbirtokos úr talán arra akart célozni, hogy nem élek egyedül.

— Nős vagy?

— Nem asszonyom... hanem....

Nagyanyám összevonta szemöldökét.

— Van valakim, a ki velem él... egy férfi... egy szegény barátom a kitől vagy tíz éve már, hogy sohasem váltam el.

— Rokonod?

— Nem asszonyom, nem rokonom, barátom. Nem okozhat semmi fönnakadást, — sietett hozzá tenni Baburin, hogy mintegy elejét vegye minden ellenvetésnek; az én pénzemből él, ugyanabban a szobában lakik, melyben én; még inkább hasznossá is teheti magát, mert magas műveltségű ember, s példás jó modora van.

Nagyanyám szemhunyorgatva és ajkát harapdálva hallgatta Baburint.

— A te jövedelmedből él?

— Igen asszonyom.

— Könyörületességből tartod őt el?

— Kötelességérzetből. . . . mert minden szegény embernek segíteni kell más szegény emberen.

— Ah valóban? Először hallok életemben efajta beszédet. Eddig azt képzeltem, hogy ez inkább a gazdagok kötelessége.

— Bátorkodom eszébe juttatni, hogy míg a gazdagoknak ez csupán időtöltés, . . . addig nekünk. . . .

— Elég, elég! jól van! — vágott közbe nagyanyám és rövid gondolkozás után orrhangon, a mi nála mindig rossz jel volt, hozzátette:

— Hány éves az a te pártfogoltad?

— Az én korombeli.

— A te korodbeli? Azt hittem, hogy talán fogadott fiad.

— Nem, asszonyom, jó barátom, azonkívül pedig. . . .

— Elég, — szakítá félbe nagyanyám. — Emberbarát vagy, a mint látszik. Petrovicsnak igaza van; a te helyzetekben ez igen nagy különbség. Hanem most foglalkozunk a magunk dolgával. Elő fogom sorolni kötelességeidet. A mi pedig a fizetést illeti. . . — Mit csinál itt? — tette hozzá nagyanyám francziául, hirtelen felém fordítva fonnyadt sárgás arcát, — menjen a mythologiai leczkéjét tanulni.

Fülkeltem nagyanyámnak kezét csókolni, azután kimentem, de nem a mythologiai leczkét tanulni, hanem egyenesen a kertbe.

A nagyanyám birtokához tartozó kert egy nagy ősi park volt; egyfelől egy tóval határos, a mely patakból nyerte vizét, s a melyben nemcsak aféle béka és ebihal, hanem kiváló izletes apróhalacsák is éltek, a milyeneket most már igen kevés helyen találni. Ennek a tónak a

partján volt egy sűrű füzes, odébb pedig a hegy két oldalán egy nagy sűrű hatalmas mogyoró, bodza, kökénybokros, melynek tövét befutotta a hanga és a folyóka. A sűrűségben itt-ott, de jó nagy távolságban egymástól apró smaragdzöld tisztások tűntek elő, finom selymes fűvel beborítva, melyet csinosan tarkítottak réti gombák apró sárga, lila, rózsaszín kalappjai, a melyek közt fényes foltokként tűntek föl a godire aranysárga lapdái.

Tavaszzal hallani lehetett itt a csalogány énekét, a rigó fütytyét és a kakuk kiabálását; mindig hűvös volt itt, még a legforróbb nyári napokon is; — és én szerettem belefürni magamat ebbe a sűrűségbe, a hol voltak kedves, rejtett helyecskéim, melyeket csak én ismertem — legalább azt hittem!

Kijutva nagyanyám szobájából, lépteimet egyenesen e zugok egyike felé irányoztam, a melyet „Svajc“-nak neveztem el. De mekkora volt meglepetésem, mikor, mielőtt még elértem volna „Svajc“-ba, a félig száraz galyak s a zöld lombok sűrűjén keresztül észrevettem, hogy rajtam kívül másvalaki is fölfedezte azt. Egy durva sárga posztózekébe öltözött hosszú alak, fején magas süveggel, bitorolta az én kedves helyemet.

Óvatosan közeledtem és egy teljesen ismeretlen arcot láttam magam előtt. Sápadt volt az és sovány, apró vöröses szemekkel és igen furcsa orral; az az orr a borsó hüvelyéhez hasonlóan fityegett a két puffadt ajak fölött, a melyek időről időre megrándulva és összecsesorodva éles fütytyöt hallattak, mi közben a csontos kezek hosszú ujjai egymás körül gyorsan forogtak. Közbe-közbe ez a mozgás meglassúdott, az ajkak megszűntek mozogni és

fütyülni s a fej előre hajlott, mintha hallgatóznék. Még jobban közeledtem, még figyelmesebben néztem... Az ismeretlen mindegyik kezében egy-egy kis porcellán tányért tartott, a milyennel a kanárikat szokás éneklésre bízgatni. Egy száraz ág megroppant a lábam alatt; az ismeretlen összerezzen, a bozótra szögezte apró vöröslő szemeit, úgy tetszett, mintha vissza akarna vonulni, de beleütközött egy fába, gyöngé „óh“-t kiáltott és megállt.

Kiléptem a tisztásra, az ismeretlen mosolygott.

— Jónapot! — mondtam.

— Jónapot kis uracskám!

Nem tetszett, hogy így nevezett. Honnét ez a bizalmaskodás?

— Mit csinál maga itt? — kérdém szigorú hangon.

— Láthatja, — felelte tovább mosolyogva, — csalogatom a madarakat az éneklésre. — Megmutatta kis tányérjait. — A pinty pompásan felelget. Az ön korában a madarak énekét kétségkívül mindenki szereti! Hallgasson: csiripelni fogok s azok rögtön felelnek; ez olyan kellemes!

Dörzsölni kezdte túlaeszkáit, csakugyan egy pinty felelt neki a szomszédos berkenye-bokorról. Az ismeretlen csendesen nevetett és felém hunyorított a szemével. Ez a nevetés, ez a szemhunyorítás, az ismeretlennek minden mozdulata, gyöngé akadozó hangja, karika lába, sovány keze, még sapkája és hosszú kabátja is minden jólelkűségre mutatott nála, bizonyos kimondhatlan komikus és egyszerűsmind ártatlan vegyüléssel.

— Régtől fogva itt van már? — kérdém tőle.

— Ma érkeztem.

— Nem ön az a kiról!

— A kiról Baburin úr beszélt az úrnőnek? Az én vagyok, én vagyok.

— Barátját Baburinnak hívják, és önt?

— Engem Puninnak. Punin a nevem, Punin. Ő Baburin én pedig Punin. — Ismét csikorgatni kezdte a tányérokat. — Hallgassa, hallgassa a pintyét. . . . Milyen pompásan felel.

Az első pillanattól fogva rendkívül tetszett ez az eredeti ember. Mint úgyszólván minden kamasz-gyerek, idegenekkel szemben félénk voltam, vagy a fontoskodót játszottam; úgy tetszett mintha őt évek óta ismertem volna.

— Jöjjön velem, — mondám, — tudok egy ennél még sokkal jobb helyet; ott pad is van. Letülhetünk s gyönyörködhetünk a szép kilátásban.

— Jó, menjünk, — mondá új barátom, jól megnyomva minden szót.

Előre bocsátottam őt. Menetközben himbálózott és húzta maga után a lábát, fejét hátravetve.

Egy kis makkot vettem észre, a mely zekéje hátára a gallér alá volt varrva és folyvást mozgott.

— Mi lóg itt? — kérdém.

— Hol? — kérdé kezével tapogatva gallérját. — Ah ez a makk? Hagyja csak. Bizonyosan diszítésnek tették ide. Nekem nem alkalmatlan egy csöppet sem.

Odavezettem a padhoz, leültem, ő mellém ült:

— Milyen jó itt, — mondá, s egy nagyot, igen nagyot sohajtott. — Óh! milyen kellemes! Nagyszerű kertjük van önöknek. Óh! Óh! Óh!

Féloldalt tekintetem rája.

— Micsoda furcsa sapkája van magának! — kiáltám önkénytelenül. — Mutassa csak!

— Szivesen, kis uracskám, szivesen.

Levette sapkáját; én kinyújtottam a kezemet, hogy elvegyem, ekkor véletlenül fölvettem a szememet és — hangos kacagásra fakadtam. Punin teljesen kopasz volt; egyetlen egy hajszál sem volt sima, fénylő bőrrel borított csúcsos koponyáján.

Ő végig simította a fejét és szintén nevetni kezdett. Mikor nevetett, épen olyan volt, mintha elnyelt volna valamit, száját tágra nyitotta, szemét behunyta, miközben homlokán alulról fölfelé három ránc képződött, olyan, mint valami hullám.

— Nemde, — mondá végtére, — olyan ez épen, mint valami tojás?

— Épolyan! épolyan! — ismétlém hangos kitöréssel. — Régóta ilyen már?

— Igen! Pedig milyen hajam volt! Valóságos aranygyapjú, hasonló ahhoz, a mely után az Argonauták jártak a tenger örvényein keresztül. Noha csak tizenkét éves voltam még, — hála mythologiai tanulmányaimnak — azt már tudtam, hogy kik voltak az Argonauták; annyival inkább meg voltam lepve, mikor egy úgyszólván rongyos ember szájából hallottam e szót.

— Tehát ön is tanult mythológiát? — kérdém jobbra-balra forgatva sipkáját, melynek összehajtott kartonpapirosból széles simléderje volt.

— Ezt a tudományt is tanultam, drága kis uracskám; ifjú koromban valamennyibe belekóstoltam. Most

pedig adja vissza fővegemet; ez védelmezi koponyám meztelenségét.

Fejébe nyomta süvegét és összevonva szemöldökét, azt kérdezte tőlem, hogy ki vagyok és kik a szüleim.

— Én e birtok úrnőjének az unokája vagyok, — válaszolám. — Egyedül vagyok vele. Papa és mama meghaltak.

Punin keresztet vetett magára.

— Isten nyugasztalja meg őket! Ön tehát árva és e birtok örököse. Hiába, tüstént meglátszik a nemes vér, ott játszik, ott csillámlik szemecskéiben: így... így... így... Ujjaival mutogatta e közben, hogy futkos a vér az erekben. — És ön nem tudja, vajjon barátom meg-egyezett-e nagyanyjával, vajjon megkapta-e az állást, melyet ígértek neki?

— Nem tudok róla semmit.

Punin hosszasan ümmögött.

— Hej, ha itt elhelyezkedhetnénk! csak egy kis időre! Hisz oly régóta bolyongunk, vándorlunk, sehol se találunk menedékre, az élet gondjai nem hagynak nyugodni, lelkünk aggodalmak viharai közt hányódik.

— Mondja csak, — vágtam közbe, — nem pap ön?

Punin szemét félig lehunyva felém fordult.

— Mi indítja erre a kérdésre, szeretetreméltó ifjú barátom?

— Hisz ön épen úgy beszél, mint a hogy a szent-írást olvassák a templomban.

— Mivel költői kifejezéseket használok? de ezen ne csudálkozzék. Közönséges társalgás közben az eféle kifejezések természetesen nincsenek mindig helyén. De

mihelyt a szellem egy kissé magasabban szárnyal, a nyelv is mindjárt lendületesebb és emelkedettebb lesz. Van önnek nevelője, a ki a hazai irodalomra tanítja — mert bizonyára tanulja ezt! — nem magyarázta ő ezt meg önnek?

— Nem, ezt még nem magyarázták nekem, — válaszolám. — Mikor falun lakunk, nincs tanítóm. — Ellenben Moszkvában van egy egész sereg.

És sokáig szokott falun lenni?

— Két hónapig. Nagymama azt mondja, hogy falun elpuhulnék. De egy nevelőnőm itt is van.

— Valami francia dáma?

— Igen, francia nő.

Punin megvakarta a fülét.

— Valami kisasszony?

— Igen... Friqué kisasszonynak hívják.

Abban a pillanatban úgy tetszett mintha szégyen volna rám nézve, hogy nekem, egy 12 éves fiúnak nincs nevelőm, hanem csak nevelőnőm, épen mint egy leánynak.

— De nem engedelmeskedem neki — tettem hozzá egész megvetőleg — egyáltalában nem.

Punin fejével bölintott.

— Óh-ti dúsak! elhagyjátok az ősi szokásokat, idegenből — óh mi átok, — hozatátok másokat.

— Mi ez? Ön versben beszél? — kérdém.

— Óh igen, amint kedvem hozza magával. — Ez velem született....

Hanem e pillanatban egy éles fütty hangzott hátunk megett a kertben.

Társam rögtön felugrott a padról.

— Ez az én barátom; engem keres... vajjon mi mondani valója van? Isten önnel fiatal barátom... Bocsásson meg magam viseletéért és tartson meg jó indulatában. — Gyorsan eltűnt előlem a bokrok között. — Én azonban még egy darabig ott maradtam. — A bizonytalanság érzete fogott el, de e mellett valami kellemeset is éreztem.... Soha életemben nem láttam ilyen embert s még soha nem társalogtam így. Egy darabig még álmodoztam, de azután eszembe jutott mythologiai leczkém, s a házba siettem.

Otthon megtudtam, hogy nagymama Baburinnal megegyezett... A cselédség által lakott épületben nem messze a ló istállóhoz egy kis szobát bocsátottak rendelkezésére, melyben társával együtt azonnal elhelyezkedett.

Másnap reggel, miután theámat megittam, anélkül hogy arra előbb Friqué kisasszonytól engedelmet kértem volna, a cselédház felé indultam.

Valami ösztönzött, hogy a tegnapi különcczel ismét csevegjek. — Kopogtatás nélkül, — mely szokás nálunk az alárendeltekkel szemben ismeretlen volt — léptem a szobába. — A kit kerestem, nem találtam ott; nem Punin volt ott, hanem pártfogója, a philanthrop Baburin. — Szétterpesztett lábakkal, felső ruha nélkül állott az ablaknál, — fejét és nyakát egy hosszú törülközővel erősen dörzsölte.

— Mit akar? — kérdé homlokát összeránczolva, anélkül hogy foglalkozását abbahagyta volna.

— Nincs itthon Punin? — kérdém én époly fesztelenül.

— Punin Vavilics Nikander úr most épen nincs itthon, — felelt Baburin kis vártatva. — De engedje meg fiatal ember, hogy figyelmeztessen, miszerint nem illik egy idegen ember szobájába csak úgy minden engedelem nélkül belépni.

Én csak egy fiatal ember... Mily szemtelenség... Veres lettem a haragtól mint a pulyka.

— Úgy látszik, ön nem tudja ki vagyok! — mondtam, már nem fesztelenül, hanem kevélyen — én a birtokos úrnő unokája vagyok.

— Az nekem mindegy — válaszolá Baburin, még mindig törülközőjével működve. — Ha az úrnő unokája is ön, azért még nincs joga egy idegen ember szobájába lépni.

— Miféle idegen szoba? Mi jut eszébe?! Én itt mindentütt otthon vagyok!

— Kegyes engedelmevel: itt én vagyok itthon. — Ezt a szobát nekem egyezség szerint adták át s fizetésem egy részét képezi.

— Ne tanítson engem, — szakítám félbe; — jobban tudom én azt mint ön, hogy.....

— Az oktatásra rászorult — vágott szavamba — mivel még nagyon fiatal... Ismerem kötelességeimet, de jól ismerem jogaimat is, és ha még tovább is így folytatja beszédét, kérnem kell önt, hogy távozzék.

Ki tudja, mi lett volna czivódásunk vége, ha e pillanatban Punin szökelve és billegve be nem lép a szobába. — Valószínűleg arcunk kifejezéséről észrevette, hogy valami kellemetlenség volt köztünk, mert azonnal a legnagyobb örömmel üdvözölt.

— Ah, az úrficska, az úrficska! — kiálta karjaival a levegőben össze-vissza hadonázva és a nála oly sajtós hang nélküli nevetésben törve ki. — Mily szép tőled hogy meglátogatsz, — igazán szép tőled!

— Mi ez! — gondoltam magamban, ez már tegezni kezd engem!

— Menjünk ki a kertbe! valamit találtam ott... Mért ülnénk itt ebben a hőségben! Menjünk, menjünk!

Követtem Punint, de a küszöbön jónak láttam hátrafordulni és Baburinra egy kihívó tekintetet vetni: — Tudd meg, hogy nem félek tőled!

Ő hasonló fogadjistennel felelt, t. i. bele köpött a törülközőjébe, bizonyára, hogy elég láthatólag értésemre adja, mennyire megvet.

— Micsoda goromba fráter ez az ön barátja! — kértem Punintól, mihelyt az ajtó bezárult mögöttünk... Punin egész ijedten fordítá felém duzzadt arcát.

— Kiről beszél ön így? — mondá szemeit kimeresztve.

— Hát, természetesen erről a... hogy is hívják?... erről a — Baburinról.

— Paramon Szemenovics Baburinról?

— Persze hogy erről a... kalmuk pofájúról.

— Hogyan, — dadogta Punin barátságos szemrehányással. — Hogy beszélhet így úrficska! Paramon Szemenovics nagyon tiszteletreméltó, a legszigorúbb elvekkel bíró férfiú, egy rendkívüli ember! Persze, sértegetni nem engedi magát mert ismeri saját értékét. — Vele kedvesem finoman udvariasan kell bánni, mert ő — és itt Punin fülemhez hajolt — republikánus!

Nagy szemeket meresztettem Puninra. — Ezt nem vártam. — Kaydanov tankönyvéből és más történelmi könyvekből tudtam, hogy az ókorban voltak Görögországban és Itáliában republikánusok, kiket én nem tudtam másként magam elé képzelni, mint sisakkal fejkön, kerek paizszsal karjaikon, és nagy, meztelen lábakkal. — De hogy a mi korunkban és mindenek fölött Oroszországban az X-i kormányzóságban republikánusok lehessenek, ez minden képzeletemet felül multa, — egészen megzavart.

— Igen, kedvesem, igen, Szemenovics Paramon republikánus, — ismételte Punin. — Most tudja ön, hogy jövőre mikép nyilatkozzék egy ilyen emberről... De most menjünk a kertbe. — Találja, ki mit találtam ott! Egy kakuk tojást egy billegény fészekben! Nem csudálatos ez?

Kimentem Puninnal a kertbe. De gondolatban szakadatlanul ismételtem: republikánus, republikánus.

— Tehát — határozám el végre magambam — nem hiába van neki olyan kékes álla!

E két személyhez t. i. Puninhoz és Baburinhoz való viszonyom e naptól fogva határozott alakot öltött. — Baburin iránt gyűlöletet éreztem, de ez érzélem közé mégis mintha tisztelet is vegyült volna. — Igen féltém tőle! És félelmem még akkor se szűnt meg, mikor később, a velem való érintkezésben, nem volt többé az a nyers durva ember ki azelőtt. Hogy Punintól épen nem féltém, az magától értetődik, őt fel se vettem! Őt — hogy nyiltan kimondjam — olyan bolondos embernek tartottam. — De

teljes szívemből szerettem. — Ha órahosszáig társaságában lehettem, csak vele egyedül és elbeszéléseit halgathattam, — az rám nézve igazi boldogság volt.

Nagymamának sehogy se tetszett ez az „intim viszonyom“ egy ilyen emberrel, ki a „nép-söpredékből“ vagy — mint ő mondá — „du commun“ való volt. — Én azonban, amint sikerült kilopódnom, azonnal siettem az én érdekes drága barátomhoz. — Különösen gyakoriakká váltak összejöveteleink Friqué kisasszony távozása után, kit nagymamám büntetésből vissza küldött Moszkvába, azért, mert arra vetemedett, hogy egy bennünket meglátogató törzstisztnek elpanaszolta, hogy mily unalmas itt nálunk lakni. — És ami Punint illette: épen nem voltak terhére ezek a 12 éves gyermekkel folytatott hosszú... hosszú beszélgetések; sőt kereste társaságomat. — Hányszor hallgattam elbeszéléseit, együtt üldögélve vele az illatos árnyékban, a sima száraz gyepen, a fehér nyárfák lombjai alatt, vagy a tónál a nád között a lejtős part durva nedves homokjában, melyből a csudálatosan összevisza kúszált gyökerek, mint nagy fekete erek vagy kigyók nyúltak ki, — mintha valami földalatti ország szükevényei lettek volna!

Punin elejétől végig elbeszélte nekem élettörténetét, minden szerencsés és szerencsétlen élményeit, melyeket én mindenkor őszinte benső részvétellel hallgattam. — Atyja lelkész volt, egy kitűnő, de részegségében egész az érzéketlenségig szigorú ember.

Punin maga is a szemináriumban tanult. — Mivel azonban a vizsgálatról félt és a papi pályára egy csepp hajlamot sem érzett magában, ismét civille lett, minek

következtében az üldözések igazi tisztító tüzen ment keresztül és végre is csavargó lett.

— És ha — szokta Punin elbeszélését végezni — Sze-
menics Paramon az én jóltevőm (Baburint sohasem ne-
vezte másként) az országútról fel nem szedett volna, a
nyomor, rendetlenség és bűn örvényében teljesen el-
süllyedtem volna

Punin szerette a dagályos kifejezéseket s nagy elő-
szeretettel viseltetett, ha nem is a hazugság, de a nagyítás
és meseszövés iránt.

Akármi csekélység fölött elálmélkodott, és minden
elragadta. — És én — én hűségesen utánoztam őt és szintén
túlzásba és elragadtatásba estem. — Mi történt veled?
mint ha az ördög bújt volna beléd — vess keresztet
magadra! — mondogatá gyakran öreg dajkám.

Punin elbeszélései rendkívül érdekeltek, de még
inkább érdekeltek közös olvasó óráink. — Lehetetlen
leírni azt az érzelmet, mely áthatott, mikor ő kilesve a
kedvező pillanatot, mint egy mesebeli remete vagy jó
szellem előtttem termett egy vastag könyvvel hóna alatt,
és titokszerűen pislogva, fejével, szemöldökével, vállaival,
egész testével a kertnek félre eső sűrűje felé integetett,
hova bennünket senki sem követhetett és a hol senki meg
nem lephetett. — Midőn így sikerült a házból észrevétlenül
kiosonnunk, és titkos rejtek-helyeink egyikéhez szeren-
csésen eljutnunk, a mint egymás mellé leültünk, lassan
kinyílt az átható és nekem akkor kimondhatlanul kellemes
iszap és penész szagot terjesztő könyv!

Mily izgatottan, mily reszkető várakozással tekintetem
némán Punin arcára és ajkaira, azon ajkakra, melyekről

mindjárt oly édes szók fognak hangzani! Végre olvasni kezd....

Punin, főképp verseket, áradozó, hangzatos verseket szavalt. — És egész lelkét beljük lehelte! — Nem, ő nem szavalta, hanem inkább menydörögte azokat: — lüktetve, ünnepélyesen, menydörögve, egészen megittasodva, elragadtatva mint egy Pythia! E mellett az volt a szokása, hogy előbb lágy, fél suttogós hangon olvasta a verseket, úgy mintha csak magában zümmögött volna... Ezt ő „impurumban“ való szavalásnak nevezte. — Majd felugorva, egész testében reszketve menydörögte el ugyanazt a verset „tisztázatban“... — Ily módon nemcsak Lomonosovot, Sumarokovot és Kantemirt — minél régiebbek voltak a költemények, annál inkább megfeleltek Punin izlésének — hanem Cheraskov „Russiad“-ját is átolvastuk. — És hogy őszinten megmondjam, ez az éposz, ez a „Russiad“ volt rám leglelkesítőbb hatással. — Többek közt egy bátor tatárnő, valami Amazon-óriás fordul elő benne. — Már a nevére sem emlékezem, de akkor a hideg borzongatott, ha csak nevét hallottam is.

— Igen, igen, — szokta mondani sokat jelentő fejemozdulattal Punin — ezzel a Cheraskoval nem mérkőzhetik senki. — Megtörténik ugyan, hogy néha egy-egy verset szétszaggat és egészen ellapít.... De mindig érdekes! Midőn már azt hiszed, hogy megértetted, egyszerre ismét kisiklik elmédből és úgy hangzik feléd, mint egy trombita. — Nem hiában van olyan erősen hangzó neve — egy szóval: Cherrrraskov!! Lomonosovnál mindig ócsárolta az egyszerű és laza mondatszerkezetet, —

de legrosszabbúl állt kegyében Derosavin: a ki szerinte inkább udvaronc, mint költő.

Nálunk az irodalmat és költészetet semmi figyelemre sem méltatták; a költeményeket s különösen az orosz költeményeket izetleneknek és illetleneknek tartották. — Nagymama sohasem nevezte őket költeményeknek, hanem csak „rímelés“-nek! Egy ilyen „rímkovács“ az ő véleménye szerint, vagy részeges fickó, vagy tökéletes örült volt. — Ilyen környezetben növekedve fel, vagy undorral kellett Punintól elfordulnom, a ki külömben is — a mi az én úrfias szokásaimra sértő lehetett — piszkos és rendetlen volt! — vagy pedig megszelidülve és a lelkesedéstől elragadtatva követni példáját, mint akinek költői láza rám is elragadt... És így történt. — Én is verseket kezdtem szavalni, vagy is inkább, mint a nagymama mondani szokta: „rímeket ordítani“.... Sőt magam is megkísérlettem valamit írni, nevezetesen egy sípláda leírását, melyben a következő két verssor fordult elő:

A verklis nézd mint orgonál
S kelepel mint gólya madár.

Puninnak tetszett a hasonlat, de a tárgyat elítélte, mint amely a lyrai lelkesedésre nagyon közönséges és méltatlan.

Ah! de az ilyen kísérleteknek, izgatottságnak és lelkesedésnek, a mi titkos olvasmányainknak, a mi kettős életünknek, a mi költészetünknek, mindennek egyszerre vége lett. — Mint a villám, oly váratlanul csapott le ránk a veszedelem.

Nagymama mindenben szerette a rendet és tisztaságot. Tehát kertünknek is rendesnek és tisztának kellett lennie. — E végett időnként összehajtottak a robotban nem dolgozó parasztok, a vagyontalan és elűzött jobbágyok, és kényszerítették, hogy az utakat tisztogassák, a virágágyakat kigyomlálják, a bokrok földjét megrostálják és felporhanyítsák stb. — Egy ilyen „összehajtás“ alkalmával nagymama lement a kertbe, hova nekem is követnem kellett. — A fák között, a gyeptáblákon, mindenféle tarkultak a fehér, veres és kék ingek; mindenféle lehetett hallani az ásók nyikorgását és a rézsút felállított rostákon a göröngyök tompa gurulását. — A munkások előtt elhaladva, nagymama sas szemei azonnal észrevették, hogy egyik nem oly szorgalmas, mint a többiek, és hogy köszönetkor csak kelletlenül vette le sapkáját. — Ez egy még egészen fiatal sovány képű, beesett zavaros szemű suhancz volt. — A szétszakadozott és foltokkal borított vászon kabát alig fedte be keskeny vállait.

— Ki ez? — kérde nagymama Fülöpöt az inast, ki lábújhegyen tipegett mögötte.

— Kiről — mit — méltóztatik? — hebegé Fülöp.

— Együgyű ember! Arról beszélek ott, a ki mint a farkas mereszi rám szemeit. — Ott áll dologtalanul.

— Az? igen az Jermil, a boldogult Athanasijev Pál fia.

Ez az Athanasijev Pál 10 év előtt a nagymama majordomusa volt és rendkívüli kegynek örvendett. — De egyszerre csak kegyvesztett lőn, és azonnal tehenesség degradáltatott. — Azonban a tehenesek közt sem maradt meg, mind mélyebbre süllyedt, míg végre egy rozzant

füstös kunyhóba került, a hol havonként egy pud*) lisztből tengődött, míg végre guta-ütésben meghalt, családját a legnagyobb nyomorban hagyva.

— Aha! — dörmögé a nagymama, — látszik, hogy az alma nem messze esik fájától. — Ezt is ki kell innen mustrálni. — Az olyan embereket nem szeretem, kik ily gyanakodva néznek rám.

A nagymama bement, hogy Jermilre nézve „intézkedjék“. — Három órával később teljesen útra készen szobája ablaka alá vezették. — A szerencsétlen fiút Szibériába tolonczoltatásra ítélte. — A kerítésen kívül néhány lépésnyire állott egy paraszt szekér, megrakva Jermil szegényes holmijával. — Ilyen időket éltünk akkor!

Jermil ott állott lehorgasztott fejjel, hajadon fővel, mezitláb. — Csizmái egy madzaggal összekötve vállán voltak. — Az úri lak felé fordított arcán sem kétségbeesés, sem szomorúság, sem csodálkozás nem látszott, buta mosoly játszott színtelen ajkai körül, száraz beesett szemeit folyvást a földre szegezte.

Figyelmeztették rá nagymamát.

Felállott a divánról, suhogó selyem ruhájában az ablakhoz lépett, és hogy jobban lássa az új deportáltat, orrára illesztette aranykeretű szemüvegét. — Rajta kívül négyen voltunk a szobában e pillanatban: az udvarmester, Baburin, a szogálattevő kozák és én.

Nagyanyám tetőtől talpig vizsgálgatta a számüzöttet. . . .

— Kegyelmes asszonyom — hallatszott egy rekedt tompa hang.

*) Egy pud = 40 font.

Felnéztem.

Baburin arcza veres, sötét veres lón. — Az összevont szemöldök alatt két apró éles szem szikrázott... Kétség kívül ő, Baburin volt, a ki a „kegyelmes asszonyom“ szókat mondotta!

Nagymama is feltekintett, és lorgnettejét Jermilről Baburinra irányozta.

— Ki beszél itt? — kérdé lassú orrhangon.

Baburin néhány lépéssel közelebb jött.

— Kegyelmes asszonyom, — így kezdé... én voltam, — tette hozzá határozott hangon.... azt hittem.... bátor vagyok arra figyelmeztetni, hogy helytelen az az eljárás, amit követni méltóztatik.

— Valóban! — mondá a nagymama ugyanazon hangon, anélkül, hogy lorgnettejét leeresztette volna.

— Esedezem.... folytatá Baburin, minden szót érthetően de látható erőlködéssel hangsúlyozva.... Az ifjú érdekében óhajtának beszélni, a ki Szibériába küldetik minden személyes vétség nélkül. Bátor vagyok megjegyezni, hogy az ilyen intézkedés csak elégedetlenséget és — mitől isten őrizzen! egyéb rossz következményeket von maga után, — és egyáltalában nem egyéb, mint a földesuraknak adott hatalommal való visszaélés.

— Hol tanultál? — kérdé nagyanyám, némi szünet után és lorgnettejét orráról levette.

Baburin meghökkent.

— Hogy méltóztatik? — mormogá.

— Azt kérdem tőled, hol tanultál... Olyan tudós kifejezéseket használsz.

— Az én.... neveltetésem... kezdé Baburin.

Nagyanyám megvetőleg vont vállat.

— Az én intézkedésem — vágott szavába — tehát nem tetszik neked. — Az nekem teljesen mindegy. — Alattvalóim fölött egyedül én rendelkezem és azokért senkinek felelősséggel nem tartozom. — Nem vagyok hozzá szokva, hogy jelenlétemben kritizáljanak, és hogy bár ki is dolgaimba avatkozzék. — Tudákos paraszt philanthrópokat nem használhatok. — Nekem olyan emberek kellene, a kik csak engedelmességre tudnak. — Úgy volt mielőtt te ide jöttél, s ezután is úgy lesz. Te nem tetszel nekem — el vagy bocsátva!... s te Antonov Miklós, — fordult az udvarmesterhez — számolj le ezzel az emberrel. — Ma délben már itt ne legyen! Értetted? Őrizkedjél, hogy haragom fel ne gerjeszd! Azt, a másik hóbortos elősdit is azonnal eltávolítod!.. Hát Jermil mit vár még? — tévé hozzá, és ismét kitekintett az ablakon. — Meg sem nézem — el vele!

Nagyanyám ekkor olyan mozdulatot tett, zsebkendőjével az ablak felé, mintha valami tolatkodó legyet akart volna elűzni. — Azután leereszkedett egy karos székbe, és felénk fordulva dörmögő hangon mondá:

— És most mindnyájan takarodjatok. — Mindnyájan eltávoztunk, a szolgálat tevő kozákat kivéve.

A nagymama parancsa pontosan teljesített; Baburin és Punin barátom délre elhagyták a jószágot. Nem is próbálom meg leírni fájdalmamat, őszinte majdnem gyermekes kétségbessésemet. — Oly határtalan volt az, hogy még ama tiszteletteljes bámulat érzését is — melyet a re-

publikánus Baburin bátor magaviselete ébresztett bennem — háttérbe szorította.

A nagymamával való jelenet után azonnal szobájába ment és pakkolni kezdett. — Engem egy szóra, egy tekintetre se méltatott, jöllehet az egész idő alatt körülötte vagy is inkább Punin körül forgolódtam. — Ez teljesen elvesztette fejét. — Ő sem szólt hozzám egy szót sem, de folyvást rám nézett és szemeiben könyök csillogtak — mindig ugyan azon könyök; sem felszáradni, sem leperegni nem akartak. — Jóltevőjét korholni nem merte: Szemenics Paramon nem hibázhatott; de hangulata nagyon nyomott és szomorú volt.

Búcsúzásul én és Punin megpróbáltuk a „Russiade“ból valamit olvasni. — E végre bezárkoztunk a lomtárba — a kertbe menetelre nem is gondoltunk. — De már az első versnél megakadtunk és én bőgni kezdtem mint egy borjú, 12 évem és azon igényem daczára, hogy felnőtt emberszámba vegyenek.

Vége, mikor már a tarantászon ült Baburin, figyelmére méltatott és arcvonásainak szokásos merevségét kissé megszélesítve így szólt:

— Engedje meg ifjú úr, hogy egy tanítást adjak önnek. — Ne feledje el a mai eseményeket és ha férfivá nőtt, igyekezzék az ilyen igazságtalanságot jóvá tenni. — Önnek jó szíve és romlatlan jelleme van. . . . meggondolva cselekedjék. . . így semmi esetre sem maradhat a dolog!

Könyzápor közt, mely orromon, ajakimon és államon sűrűn omlott alá, — zokogva mondtam, hogy a mai napra mindig meg fogok emlékezni. . . fogadom, hogy jóvá teszek mindent, mindent, mindent.

Punint, kit legalább 20szor megöleltem (arcom égett már a borotvátalan szakállsörtéjével való érintkezéstől, és sajtósága szaga már rám is átragadt), Punint hirtelen lelkesedés ragadta el! Felugrott a kocszi ülésről és karjait ég felé emelve, elkezdett menydörgő hangon — melyet nem tudom hol vett ily hirtelen — deklamálni a Dávid*) zsoltáraiból Dersavin fordításában, — és ez alkalommal Dersavin nem volt udvaronc, hanem valódi költő:

Úr isten kinek kezében van a boszú
Isten, boszúállásnak istene jelenjél meg. —
Kelj fel oh világ ítélő bírója
Fizess meg a kevélyeknek érdemük szerint:
Uram meddig hetvenkednek még az istentelenek....

— Ül le — mondá neki Baburin,
Punin le ült, de azért tovább szavalt.

....Meddig beszélnek kevélyen és meddig dicsekesznek
a gonosztevők?

Uram! megsemmisítik a te népedet,
Az Özvegyeket és jövevényeket megfojtják és az árvákat
megölik.

Ezen szónál „gonosztevők“ Punin az úrilakra mutatott. — Azután hátba lökte a bakon ülő kocsist és kiáltott:

Figyeljete, ti bolondok a nép között.
Mikor tértek már eszetekre?...

E pillanatban Antonov Miklós kifutott az úri laktól és teljes erővel kiáltott a kocsisra:

— Hajts! te málé szájju, előre! mit tátod a szádat!

*) A biblia teljes fordítása még ma sincs meg orosz nyelven.

És elrobogott a tarantasz. — De még a távolból is hallatszott:

Az úr az én oltalmam
 Az isten az én bizodalمام kösziklája. —
 És ő megfizet nekik igazságtalanságukért,
 És eltörli őket gonoszságukért a földről,
 Az úr a mi istenünk kiirtja őket....

— Milyen Paprika Jancsi, — jegyezte meg Antonov Miklós. — Ez a rossz nevelés eredménye! — mondá a diakón, a ki épen akkor jelent meg a külső lépcsőn. — Azért jött, hogy megtudja, mely órára méltóztatott a kegyelmes asszonynak az esteli istenitiszteleket rendelni.

Midőn néhány órával később megtudtam, hogy Jermil még a faluban van és csak másnap reggel fogják a városba szállítani, — felkerestem, és zsebpénzem nem lévén egy csomagot adtam át neki, melyben két zsebkendő, egy pár viselt czipő, egy fésű, egy régi hálóing és egy egészen új selyem nyakkendő volt. — Jermil, kit előbb felkellett költenem — a hátsó udvarban a kocsi mellett egy csomó szalmán feküdt — Jermil ajándékomat közönyösen, köszönet nélkül érzéketlenül fogadta — ismét bele dugta fejét a szalmába és aludt tovább.

Kedvetlenül távoztam tőle. — Azt hittem, hogy látogatásomnak nagyon meg fog örülni és csudálkozni fog azon, és abban a jövőt illető nagylelkű szándékaimnak zalogát fogja látni — és e helyett....

— Ezen emberekkel nincs mit kezdeni, ezekben nincs érzés, — gondoltam hazafelé menőben. — Nagy-

anyám, ki — nem tudom miért — ezen rám nézve oly nevezetes napon egészen magamra hagyott, midőn vacsora után elbúcsúztam tőle, gyanakvó szemekkel nézett rám.

— Szemeid vörösek — szólt hozzám francziául, — és paraszt búzt terjesztesz. — Nem akarok érzelmeid és mai dolgaid vizsgálatába bocsátkozni — nem szeretnék abba a kényszerhelyzetbe jutni, hogy megbüntesselek — de remélem, hogy mindezen ostobaságok megszűnnek és ezentúl úgy fogod magadat viselni, mint az egy nemes ember fiához illik. — Egyébiránt nem sokára vissza térünk Moszkvába és ott fogadok melléd egy nevelőt — mert amint látom férfiképre van szükség, hogy téged rendbe szedjen. — Mehetsz!

És csakugyan nemsokára visszatértünk Moszkvába.

II

(1837.)

Hét év mult el. — Mint a régebbi időben, most is télen-nyáron Moszkvában laktunk. — Tanuló voltam és pedig már a 2-ik évi tanfolyamra jártam. — Nagyanyám súlyos keze, mely az utóbbi években különben is nagyon elgyengült, nem nehezedett többé vállaimra.

Társaim között leginkább egy Tarchov nevűvel barátkoztam meg, a ki vidám, jó kedélyű fiú volt. — Szokásaink és izlésünk teljesen megegyeztek. — Tarchov nagyon szerette a költészetet, időnként maga is irt egy-egy versecskét. — S a mi engem illetett;... a Punin által elhintett magvak nem hullottak terméketlen földre.

A mint az egymással jó barátságban levő ifjak közt szokás, — semmi titkunk sem volt egymás előtt. — Nehány nap óta azonban Tarchovon bizonyos izgatottságot és nyugtalanságot vettem észre.... Néha órahosszáig távol volt anélkül, hogy tudtam volna hol kószál, ami azelőtt soha sem történt. — Már feltettem magamban, hogy barátságunk nevében őszinte nyilatkozatot kérek tőle.... de ő megelőzött.

Egy este éppen nála voltam....

— Péter — mondá elpirulva és egyenesen szemembe nézve — vidáman — Péter, megakarlak ismertetni Múzsámmal.

— Múzsáddal? Mily sajtáságosan beszélsz — éppen mint egy klasszikus író! (A romantika éppen akkor 1837-ben érte el tetőpontját.) Mintha bizony régóta nem ismerném én a te Múzsádat! Vagy talán ismét valami új verssel vétkeztél?

— Nem jól értettél, — válaszolt Tarchov, még mindig mosolyogva és pirulva. — Az én élő Múzsámmal akarlak megismertetni.

— Ah! ez már egészen más! De miért mondod: az enyémmel — —?

— Éppen ezt akarom megmagyarázni. — De megállj csak, — úgy tetszik, hogy éppen jön....

Kívül gyors léptek zaja hallatszott, kinyílt az ajtó és a küszöbön megjelent egy 18 éves leány karton ruhában, vállán fekete posztó köpeny és szőke, kissé felbúbozott haján fekete szalma kalap.

A mint engem megpillantott, megijedt, elpirult és visszalépett.... De Tarchov már eléje sietett.

— Kérem, kérem Pavlovna Múza, tessék belépni: ez az én legjobb barátom, a legderekabb és legártatlanabb ember a világon. — Tőle egyáltalában nincs oka félni. . . . Péter — mondá hozzám fordulva — bemutatom neked az én Múzsámat — Vinogradov Pavlovna Múza, legjobb barátnóm.

Meghajtottam magamat.

— Hogyan. . . Múza? — kérdém. Tarchov mosolygott.

— Tehát nem tudod, hogy ez a név. csakugyan előfordúl a naptárban? Magam is csak azóta tudom, mióta ezzel a kedves leánnyal megismerkedtem. — Múza! — mily felséges név! és mennyire ráillik!

Másodszor is meghajtottam magamat barátom „jó barátnéja“ előtt. Ő beljebb az ajtótól néhány lépéssel ismét megállt. — Igen csinos leányka volt, de Tarchov nézetével nem voltam kibékülve, mindegyre mondogattam magamban „miféle Múza lehet ez?“

Kerekded rózsaszínű arcának vonásai finomak voltak. — Csinos nyúlánk alakján meglátszott az élénk rugékony fiatalság. — De a Múzsát vagy is a Múza megtestesülését én, valamint az egész akkori fiatalság — nem ilyennek képzeltük.

A Múzsának mindenek előtt mulhatlanul fekete hajúnak és halvány arcúnak kellett lennie.

Megvetőleg kevély arcz kifejezés, keserű gúnyos mosoly, elragadó tekintet, és az a titokszerű, démoni végzetes „valami“, ezek voltak az ismertető jelek, melyek nélkül mi a Múzsát, legalább a Byroni Múzsát, — melylyel az ifjúság feje akkor tele volt — képzelni sem tudtuk. — S mindezekből semmit sem láttam a belépő ifjú leány

ábrázatán. — Ha idősebb és tapasztaltabb lettem volna, szemeinek bizonyára több figyelmet szenteltem volna: — kissé puffadt szemhéjjai alúl apró, mélyen fekvő, de mint az achát oly fekete, élénk szemek villogtak ki, mi a szökeknél rendkívül ritka. — Költői hajlamot ugyan az ő gyorsan, hogy úgy mondjam — ides-tova síkló tekintetében nem tudtam felfedezni, hanem egy szenvedélyes lény, az önmagáról való megfélelkezésig szenvedélyes szív ismertető jeleit igen.... Meglehet, hogy még akkor nagyon is fiatal voltam.

Kézemet nyújtottam Pavlovna Múzsának, de ő nem nyújtá nekem az övét, hanem, mint aki észre sem vette mozdulatomat, leült a Tarchov által eléje tolt székre, anélkül hogy kalapját és köpenyét letette volna.

Bizonyára kellemetlen és feszélyező volt rá nézve jelenlétem. Szabálytalanul és mélyen lélezett, mintha minden léleket-vétellel hosszabb időre egész készlet levegőt akart volna összegyűjteni.

— Csak pár pillanatra jöttem önhöz Nikolajevics Vladimir — szólt....

Tökéletes alt hangja volt, mely az élénk piros, csaknem gyermek-ajkakról igen különösen hangzott.

— Asszonyunk semmi szín alatt sem akart félóránál hosszabb szabadságot adni. — Mivel önt már tegnapelőtt óta nem láttam..... úgy gondaltam....

Megállapodott és fejét lehajtotta. A vastag szemöldök által beárnyékkolt apró szemei nyugtalanul ide s tova tévedeztek. — Forró nyári napokon a száraz fűszálak között épen így szoktak azok a barna és mégis tündöklő bogárkák tova surranni.

— Mily szeretetreméltóság ez öntől Múza, kedves Múza! — kiálta fel Tarchov. — De maradjon még egy kissé. — Igyunk meg legalább egy csésze theát.

— Oh nem, Nikolajevics Vladimir, az lehetetlen. — E pillanatban mennem kell.

— Legalább pihenjen egy kicsit. — Alig tud lélegzetet venni... egészen ki van merülve!

— Oh nem vagyok fáradt. — Én... nem azért.... csak mivel.... Adjon egy másik könyvet, ezt már elolvastam.

Zsebéből egy — a moszkvai regénycarnokból való megviselt kötetet húzott ki.

— Szívesen, nagyon szívesen. — Tetszett önnek ez a történet? Roslavlev, — jegyzé meg Tarchov felém fordulva.

— Oh igen. — De még is úgy tetszik nekem, mintha Miloslavski Juri szebb volna. — Asszonyunk nagyon szigorú az olvasmányokat illetően. — Azt mondja akadályoz a munkában. — Az ő véleménye szerint....

— De Miloslavski Jurit Puskin cigányai még messze felülmúlták! úgye bár Pavlovna Múza? — szakítá őt félbe Tarchov mosolyogva.

— Oh bizonyára! Ezek a cigányok... monda vontatva s azután egy pillanatra elhallgatott.... Ah! igaz, még egyet Nikolajevics Vladimir: holnap ne jöjjön — tudja már hova?

— Miért ne.

— Nem lehet.

— De miért nem?

Múza vállat vont, s azután hirtelen felugrott a székről, mint ha valaki lökte volna.

— Hova megy kedves Múza? — mondá Tarchov kérő hangon. — Ugyan maradjon még egy perczig!

— Nem, nem, nem lehet.

Gyorsan az ajtóhoz lépett és megfogta a kilincset...

— Legalább vigyen egy új könyvet magával!

— Majd máskor.

Tarchov utána futott, de ő már kívül volt s kicsibe mult, hogy az ajtóval Tarchov orrát össze nem törte.

— Ördögös egy leány! Valóságos gyík! — dörmögte bosszankodva, s azután elgondolkozott.

Egy ideig még Tarchovnál maradtam. — Megakartam tudni, hogy mit jelent mindez. — És ő nem is titkolózott, hanem elbeszélte történetét! — Polgári származású divatárusnő volt. — Három héttel ezelőtt látta először egy divatárú kereskedésben, ahol egy vidéken lakó nővére megbízásából kalapot rendelt meg. — Mindjárt első látásra bele szeretett és másnap már oly szerencsés volt, hogy az utcán beszélhetett vele. — Egyébiránt neki úgy tetszik, hogy ő sem közömbös iránta.

— Csak kérlek ne itéld el — tette hozzá egész tüsszel, ne gondolj felőle semmi rosszat. — Legalább eddig köztünk semmi....

— Megrovásra méltó nem történt, — egészítém ki. — Abban nem kételkedem. — De abban sem kételkedem barátocskám, hogy ezt szivedből sajnálsz! Csak türelem — idővel minden megjön!

— Azt magam is reménylem, — mondá Tarchov mosolyogva. — De mondhatom, kedves barátom, hogy ez a leány.... biztosítlak... új, egészen új típus. — Te még nem nézhetted meg jól. — Oly vad, de oly vad!... És

épen ez a szilajság az, a mi benne nekem leginkább tetszik. — Ez bizonyos önállóságra mutat. — Röviden, barátom, én fülig szerelmes vagyok bele.

És Tarchov még sokat beszélt szerelme tárgyáról és egyszerűsége felolvasta egyik költeményének kezdetét, melynek czíme „Múzsámhoz“ volt. — De szerelmi ömlengései egyáltalában nem voltak kedvemre. — Nem sokára haza mentem. — Persze titokban mégis irigyeltem őt.

Néhány nap múlva valami dolgom volt az árúcsarnok boltjai közt. — Épen szombat volt. Mindenfelé hemzsegték a vevők, minden oldalról hangzott a tömeg felé a kereskedők biztató hivogatása. — Miután bevásárlásomat elvégeztem, egyedül arra gondoltam, hogy minél hamarabb megszabadulhassak az alkalmatlankodó kereskedőktől, — midőn egyszerre akaratom ellen meg kellett állnom, s ekkor egy gyümölcsös boltban barátom ismerősét Pavlovna Múzsát pillantottam meg! Csak oldalról láthattam — s úgy látszott, mintha valakit várna. — Egy pillanatnyi habozás után elhatároztam, hogy oda megyek és megszólítom. Azonban még a boltajtó küszöbét sem léptem át és sapkámat sem vettem le, midőn megrettenve visszahúzódott és gyorsan egy durva kabátba öltözött vén emberhez lépett — kinek a kereskedő épen akkor egy font mazsolát mért — és kezét megragadta, mintha annak oltalmába akart volna menekülni. — Az feléje fordult, — és csak képzeljék el meglepetésemet — kit ismertem fel benne?

Punint!

Igen, ő volt! az ő apró tüzes szeméi, az ő pittyedt ajkai és egyenesen lenyúló vékony orra. — Nem sokat változott az elmúlt 7 év alatt, csak arca lett még ránczosabb.

— Vavilics Nikándor — kiálték fel. — Hogyan, ön nem ismer már engem? — Punin összerezte, száját eltátotta és bámuló tekintettel nézett rám...

— Nincs szerencsém — mondá; de rögtön felkiáltott az ő sipító hangján: — Ah a troicki úrficska! (Így hívták nagyanyám falusi birtokát) Ügye bár a troicki úrficska?

A font mazsolát elejtette.

— Természetesen, — mondám, felvettem neki a mazsoláját és megöleltem őt.

Egészen magánkívül volt örömében és felindulásában, s csak nem könyekben tört ki. — Azután levette sapkáját, — (láttam, hogy már az utolsó szál haj is eltűnt fejről) — elővette zsebkendőjét, kifújta orrát, mialatt sapkáját a mazsolával együtt kebléhez szorította, — azután az előbbit ismét fejére tette, az utóbbit pedig megint elejtette...

Hogy Múzsára ez a mi találkozásunk milyen hatást tett, nem tudom, mert nem akartam szemébe nézni. — Nem hiszem, hogy Punin izgatottságának oka a személyemhez való rendkívüli ragaszkodás lett volna, — hanem inkább az, hogy ő már természeténél fogva az ily hirteleni felindulást nem tudta elpalástolni. — És ezt a szegény ördögök idegessége hozza magával.

— Látogasson meg, de mulhatatlanul látogasson meg, — kezdett végre fecsegni. — Reménylem, ön még

nem lett oly kevély, hogy a mi szegényes fészktünket meg ne nézhetné? Ön tanuló amint látom?... *)

— Ellenkezőleg, inkább nagy örömömre lesz.

— Van önnek most szabad ideje?

— Van!

— Nagyszerű! Mennyire fog Szemenics Paramon örvendeni! Ma épen korábban haza jön, mint rendszeren szokott; és szombat levén, asszonya őt is szintén korábban bocsátja el.... De igaz! — bocsásson meg! — milyen zavart az eszem! Hiszen persze ön még nem is ismeri unakahúgomat?

Siettem kijelenteni, hogy még nem volt szerencsém....

— Magától értetődik! Hol is ismerkedhettek volna meg! Múzsácskám!... Tudnia kell önnek uram, hogy ezt a kisasszonyt Múzsának hívják — és ez nem valami melléknév, nem, hanem valóságos keresztnéve... Mily bölcs intézkedése a gondviselésnek! Múzsácska, ime bemutatatom neked... neked...

— Belosov, — segítettem ki őt.

— Belosov urat. — Jól megjegyezd Múzsácska, — a legszeretetre méltóbb és legderékabb ifjút látod magad előtt. — Engem a sors már egyszer összehozott vele, midőn ő még kis gyermek volt. — Kérlek, légy hozzá jó indulattal.

Mélyen meghajtottam magamat. — Múzsza piros lett mint a pipacs, egy gyanakvó pillantást vetett rám s rögtön lesüté szemeit.

*) Az orosz tanulók egyenruhát viselnek.

— Aha — gondolám, — te azok közé tartozol, akik a kényes helyzetben nem elhalványodni, hanem pirúlni szoktak — ezt jó lesz megjegyeznem.

— Ugyan ne ceremoniázzék oly nagyon, — hiszen végre is az én hugom nem egy nagyvilági hölgy, — jegyzé meg Punin és a boltból az utcára lépett.

Múzsza és én követtük.

A ház, melyben Punin lakott, meglehetősen messze feküdt az árúcsarnoktól, — nevezetesen a kertész utcában. — Egykori vezérem a költészet mezején útközben egész sereg aprólékos dolgot közölt velem életéből. — Elválásunk óta ő és Baburin folyvást vándoroltak ide s tova a szent orosz birodalom szélében-hosszában, és csak kevéssel, alig egy félévvel ezelőtt, találtak állandó menhelyet Moszkvában. — Baburinnak sikerült egy gazdag kereskedő és gyáros irodájában levelezői minőségben alkalmazást nyerni.

— Nem épen jövedelmező állás ugyan, — jegyzé meg Punin egyetsóhajtva: — sok fáradság és csekély fizetés. . . . De mit csináljon? Mindenért hálával tartozunk Istennek. — Magam is rajta volnék, ha írás vagy lecke adás által valamit szerezhetnék; de fáradozásaim mind a mai napig eredmény nélkül maradtak. — Írásom — mint talán ön is emlékszik rá — még a régi jó időkből való; nem felel meg a mai izlésnek. — A mi pedig a leckeadási illeti, ebben legnagyobb hátrányomra van a tisztességes ruházat hiánya. — Ezen kívül félek, hogy tanítási módszerem — legalább a mennyire az a hazai irodalomban való tanításomra kiterjed —

a most uralkodó izlés irányzatával versenyre nem kelhet — s így szemem nem láthat soha tele tálat.

És Punin az ő sajátos, tompa rekedt hangján elnevette magát. — Tehát nem csak korábbi pathetikus beszéd modorához, hanem régi verselő szokásához is hű maradt.

— Az újat, csak az újat imádja az egész világ. — És ön — ön is elhagyta a régi isteneket és már az újaknak esküdött hűséget?

— És ön Vavilics Nikánder, még mindig oly nagy tisztelője Cheraskovnak?

Punin megállt és mindkét kezével a levegőben hadonázott.

— A legnagyobb mértékben uram! A legnagyobb mértékben!

— És nem olvassa ön Puskit?... Puskit nem szenvedheti ön?

Punin ismét égre emelte kezeit.

— Puskin? Puskin egy zöld fűben leselkedő kigyó — kit fülemüle hanggal áldott meg az isten!

Így csevegtünk mi és vigyázva ballagtunk tova a fehérkőves Moszkva hepehupás gyalogjáróján. — Múzsza hallgatva jött velünk; és nem közöttünk, hanem Punin oldalán lépdelt. — A mint egyszer beszéd közben unokahúgának neveztem, — Punin egy kissé zavarba jött, megvakarta a füle tövét, és félig suttogva elbeszélte, hogy ő ezt a nevet jogtalanul adta neki, mivel még csak nem is rokona, hanem egy árva leány, a kit Baburin Vorones város utcájáról szedett fel és felnevelt; de hogy ő, t. i. Punin bátran nevezhetné leányának is, mivel úgy szereti mintha tulajdon leánya volna.

Jóllehet Punin szándékosan fojtott hangon beszélt, még sem kételkedhettem abban, hogy Múzsza mindent jól értett, amit ő beszélt; színe többször változott; bosszúság, zavar és szégyen volt arcán olvasható; szemhéjjai és szemöldökei, ajakai és finom metszésű orrlyukai, egy szóval egész arca, gyengén meg-megrándultak. — Mind ezt rendkívül kellemes, és ritka gyönyör volt nézni.

Végre elértük Punin szerény kis fészket. — Igazán nagyon szerény kis fészek volt. — Egy kicsiny, félig a földbe süllyedt egy emeletes házacská volt ez, félrebillent zszindelytetővel és az előrészen 4 homályos apró ablakkal.

Az ablakokban és a falakon körülbelől egy tucat fakalitka volt elhelyezve, melyekben pacsirták, kanári madarak, tengeliczek és csízek valának.

— Alattvalóim — mondá Punin pathetikus hangon, rájok mutatva.

Alig léptünk be és néztünk szét a házacskában, s alig hogy Punin Múzsának megparancsolta, hogy theát készítsen, Baburin is megérkezett. Ő sokkal jobban megvénült mint Punin, habár járása szilárd maradt és arcki-fejezése általánosságban nem változott is; de megsoványodott, háta észrevehetőleg meggörbült, arca beesett és sűrű fekete haja közé már sok szürke szál vegyült. — Engem nem ismert meg és egyáltalában nem mutatott valami nágy örömet, mikor Punin nevenet megmondta; szemei nem mosolyogtak, alig hogy a fejét megbillentette. — Azután megkérdezte, hogy hát nagyanyám él e még, és pedig olyan száraz közönyös hangon, mintha csak azt

akarta volna mondani: „Engem ugyan a te nemesi látogatásod nem ejt bámulatba, egyáltalában nem tekintem azt rám nézve hízelgőnek. — A republikánus csak republikánus maradt.

Múza vissza tért. — Nyomban követte őt egy roskatag vén szolgáló, nem valami nagyon tiszta theaforalóval. — Punin engem kínálgatva futkosott, hogy tegyen valamit. — Baburin leült az asztalhoz, fejét két tenyerére hajtva és fáradt tekintetét a szobában körül hordozva.

Theázás után beszédesebb lőn. Úgy látszott, nem igen van megelégedve állásával.

Úgy nyilatkozott főnökéről, hogy az „nem ember, hanem egy faragatlan tuskó.“ — Alárendeltjeit söpredéknek tekinti! Pedig nem rég vetette le maga is a paraszt-ruhát. — Durvaság és pénzvágy vannak homlokára írva. — Még a kormány hivatalnokok körmei közt sem lehetne az embernek rosszabb dolga. — És hozzá még az itteni kereskedés csupán csalásra van alapítva, és csak csalás által tarthatja fenn magát!

Ezen nem igen örvedetes nyilatkozatokra Punin mély aggodalommal sohajtott fel, bizonyította pártfogója panaszait és fejével majd igenlőleg integetett, majd csóválta azt. — Múza makacsul hallgatott. — Nyilván gyötörte az a gondolat, hogy vajjon titkát elhallgatom-e vagy kifecsegem, és ha elhallgatom, vajjon nincsen-e valami rossz mellékszándékom.... Folytonosan lehetett látni, amint éles fekete szemei a félig lesütött szemöldök alól nyugtalanul elővillámlottak. — Reám csak egyetlen egyszer tekintett, de olyan fürkészőleg, áthatólag, csaknem dühösen, hogy szinte megrendültem. — Baburin nagyon ritkán

szólt hozzá. — De valahányszor hozzá szólott, hangjából valami bizonytalan, homályos, de nem atyai gyengédség érzett ki.

Punin ellenben szakadatlanul Múzsával foglalkozott. — De ez neki is csak durczásan felelgetett. — Feltűnt nekem, hogy Punin őt hólapdájának, hópolyhecskéjének nevezte.

— Miért szólítja ön Pavlovna Múzsát ilyen különös neveken? — kérdém.

Punin nevetett.

— Azért mivel oly hideg irántunk.

— Nagyon okosan teszi — mondá Baburin; — az illik egy fiatal leányhoz.

— Épen úgy nevezhetnök őt gazdasszonyunknak, — kiálta fel Punin, — ugyebár Szemenics Paramon?

Baburin arca elsötétült; Múza pedig elfordult. — A mi engem illet, még akkor nem értettem ezt a célzást.

Így mult el két óra nem épen kellemesen, ámbar Punin mindent elkövetett, hogy mulattassa a tisztelt társaságot. — Így a többek közt egyszer csak oda állt egy kanári kalitka elé, kinyitotta ajtaját és vezényelt:

— Fel a „kupolára“ és adj hangversenyt!

A kanári azonnal kirepült, feltelepedett a „kupolára“ t. i. Punin kopasz fejére; szárnya-cskáival repdesve és jobbra-balra hajlongva, teljes erejéből kezdett csattogni. — Punin az egész hangverseny alatt nem mozdult, csupán ujjával ütötte a taktust és szemeivel hunyorgatott. — Én nem tudtam megállani, hogy hangos nevetésbe ki ne törjek; de sem Baburin sem Múza nem nevettek velem.

Kevéssel eltávozásom előtt Baburin váratlan kérdést intézett hozzám. — Ugyan is azt akarta tőlem — mint

egyetemi hallgatótól — megtudni, hogy miféle ember volt Zénó és én mit tartok felőle?

— Micsoda Zénó? — kérdeztem bizonyos csudálkozással.

— Zénó az öreg bölcs. — Nem ismerné ön őt?

Emlékeztem ugyan homályosan bizonyos Zénóra, ki a stoikus iskolát alapította, — de semmi egyebet nem tudtam róla.

— Ah igen, filozófus volt — mondtam végre.

— Zénó — folytató Baburin kimért, oktató hangon — volt az a görög bölcs, a ki kijelentette, hogy a szenvedés nem rossz, mivel a türelem mindent legyőz; és hogy csak egy jó van a világon, t. i. az igazságosság, úgy hogy maga az erény sem más, mint igazságosság.

Punin áhitattal hallgatta.

— Ezt a kijelentést — folytató tovább Baburin a tanítást — én egy olyan embertől hallottam, kinek sok régi könyve van.... Az öreg bölcs szava nagyon tetszett nekem. — Hanem, amint látom, ön nem foglalkozik efféle tárgyakkal.

Baburin igazat mondott, afféle dolgokkal csakugyan nem foglalkoztam. — És mégis, mióta az egyetemre jártam, épen oly buzgó republikánus voltam, mint ő. — A legnagyobb gyönyör volt rám nézve, ha valakivel Mirabeauról vagy Robespierreről beszélgethettem — különösen Robespierreről! — (írásztalom fölött ott függött Fouquier-Tionville és Chenier arcképe.) — De Zénó?!... Hogy jutott eszébe Baburinnak Zénóról beszélni?

Midőn elbúcsúztam, Punin nem hagyott addig békén, még meg nem ígértem, hogy holnap, az az vasárnap, ismét

meglátogatom. — Baburin jónak látta, megnem hívni, és valami olyat mormogott fogai között, hogy nekem az ilyen egyszerű polgár-emberekkel való társalgás nem szerezhet valami nagy gyönyörűségét és valószínűleg nagy anyámra se tenne valami kellemes hatást. . . .

De én közbe vágtam és értésére adtam, hogy nagyanyám nem parancsol már nekem.

— Tehát birtokába lépett már jószágainak? — kérde Baburin.

— Még nem, — válaszoltam.

— Akkor tehát. . .

Baburin nem fejezte be a mondatot, hanem én kiegészítettem azt ő helyette: — még mindig csak kiskorú gyermek vagy! — Isten önnel — mondtam fennhangon és távoztam.

Már az utcán voltam, midőn Múza egyszerre sietve kijött, egy összegyűrt papírlapocskát nyomott kezembe, és rögtön eltűnt. — A legközelebbi lámpa alatt kibontottam a cédulát; egy levélke volt. — Nagy fáradsággal kibetűztem a halvány, írónnal odavetett sorokat.

— Az istenért — így írt Múza, — jőjjön el holnap nagymise után a Sándor-kertbe; a Kutafia torony mellett fogom várni, ne utasítsa vissza kérésemet, ne tegyen szerencsétlenné, okvetlenül beszélnem kell önnel.

Helyesírási hiba nem volt ugyan a levelkében de az interpunkció hiányzott.

Kíváncsiságtól gyötörve mentem haza.

Másnap a kitűzött idő előtt körülbelől egy negyed órával megjelentem a kijelölt helyen. — Ápril eleje volt. — A bimbó épen fakadni, a gyep zöldülni kezdett, s a csupasz orgona-bokrokon verebek csirepeltek és lármázva repdestek. — Nem csekély bámulatomra oldalt a faltól nem messze Pavlovna Múzsát vettem észre. — Megelőzött. — Felé mentem, de ő jobban sietett hozzám.

— Menjünk amoda a fal mellé — susogta gyorsan és földre süttött tekintete nyugtalanul tévedezett ide s tova — itt sokan vannak.

Az oda vezető útra tértünk.

— Pavlovna Múza — kezdém....

De ő rögtön közbe vágott.

— Kérem — mondá gyorsan félsuttogó hangon — ne ítéljen el, semmi rosszat ne gondoljon rólam! Én levelet írtam önnek, ide rendeltem — mivel... féltém... Tegnap úgy tetszett nekem, mintha ön velünk tréfát űzött volna... Hallja ön — folytatá megállva és felém fordulva erős hangsúllyal — hallja, ha valakinek valamit elmond, ha elbeszéli, hogy engem kinél látott, én a vízbe ugrom, bele fojtom magamat, megölöm magamat.

És ekkor először tekintett szemembe az ő előttem már ismeretes éles vizsgáló tekintetével.

— Csak az kellene még, hogy csakugyan megtegye! — gondoltam magamban. — Kérem Pavlovna Múza, mondám hirtelen — már hogy lehet rólam ilyen rossz véleménnyel. Hogy árulnám el egyetlen barátomat, hogy neki kellemtelenséget okozzak! Egyébiránt, amint én tudom, semmi botrányos sincs az önök kölcsönös vonzalmában.... Hála istennek!.... ön nyugodt lehet.

Múza, helyéről nem mozdulva, hallgatta beszédemet ; szemeit azonban ismét földre sütötte.

— Valamit akarok önnel közölni, — kezdé ismét tovább indulva. — Külömben eszelősnek tarthatna.... Közölnöm kell önnek, hogy az a vén ember nőül akar venni!

— Melyik vén ember? Az a kopasz fejű? Punin?

— Oh nem — nem az.... A másik... Szemenics Paramon.

— Baburin?

— Az.

— Hogyan, hát megkérte már önt?

— Persze, hogy meg.

— De ön természetesen kosarat adott neki?

— Nem, ajánlatát elfogadtam.... mivel még akkor az eféle dologhoz mitsem értettem. — Most... oh most azonban másként áll a dolog.

Összecsaptam kezeimet.

— Baburin és — ön! Hiszen ő már körülbelől 50 éves.

— Azt mondja 43 éves. — Ez azonban mindegy. — Ha 25 éves volna is, akkor sem kellene. -- Oh milyen élet lenne az! Sokszor egész hét is elmulik, a nélkül, hogy csak egyszer is elmosolyodnék! Szemenics Paramon az én jóltevőm, neki nagy hálával tartozom, mivel engem az egész világ által elhagyott árva gyermeket oltalmába vett és fölnevelt, nála nélkül meghaltam volna, tisztelnem és becsülnöm kell, mint atyámat.... De feleségének lenni! Inkább haljak meg, inkább ezen a helyen sülyedjek síromba!

— De hogy beszélhet ön mindig a meghalásról, Pavlovna Múza?

Múzsza ismét megállt.

— Hát oly szép az élet? Ott van az ön barátja Nikolajevics Vladimir — mondhatom, hogy csak bánatomban és elkeseredésemben szerettem bele... És itt van a másik oldalon Szemenics Paramon, az ő házassági ajánlatával... Punin, bár a költeményeivel halálra úntat, — mégsem megy a végletekig; legalább estve, midőn fejem a fáradságtól már lehanyatlik, nem kényszerít, hogy a karamsinból olvassak!... Mit csináljak én ilyen öregek közt — ilyen öregek közt, kik panaszkodnak rám, ha hideg vagyok hozzájuk. Hogyan lehetnék irántok szívélyes? Ha rá akarnak kényszeríteni, ott hagyom őket. — Szemenics Paramon örökké a „szabadság“ szót emlegeti. — Tehát én is szeretem a szabadságot! Minden ember ura saját akarátának, csak én legyek mindig őrizet alatt, mint a rab? Ezt magam fogom neki megmondani. — De ha ön elárul, vagy csak egyetlen czélzást is tesz — gondolja meg jól — akkor engem soha többé nem lát.

Múzsza megállott az út közepén.

— Akkor engem soha többé nem lát! — ismétlé szívreható hangon.

De szemeit még most sem emelte fel rám; mintha tudta volna, hogy ha szemébe néznék, akaratlanul is elárulná magát, felfedezné; ami lelkében történt. — (Ezért soha senkire sem szegezte tekintetét másként, mint vagy szerelemből, vagy haragjában — de akkor sokáig rajta nyugtatta tekintetét azon, akivel beszélt.) — De az ő kicsiny, rózsaszínű kellemes arcán az erős elhatározás látszott.

— Tarchovnak igaza van — gondolám magamban: ez a leány csakugyan egészen új típus.

— Én miattam egyáltalában nincs oka aggódni — mondám végre.

— Igazán nincs? Még akkor sem ha... Épen az előbb említette ön kölcsönös viszonyunkat... Tehát még azon esetben sem....

Elhallgatott.

— Még azon esetben sincs oka tőlem tartani Pavlovna Múzsá. — Nem vagyok én az ön bírása; itt — folytatám keblemre mutatva — itt el van temetve az ön titka örökre. — Higyjen nekem, tudom én azt méltányolni..

— Itt van önnél a levelem? — kérdé Múzsá hirtelen.

— Itt.

— Hol van?

— Itt a zsebemben.

— Adja ide... hamar, hamar!

Elővettem a levelkét. — Mohón megragadta gyengéd kezecskéivel, és mintha megakarta volna köszönni, közelebb lépett hozzám. — De rögtön megrázkódott, körülnézett és gyorsan elsietett anélkül, hogy tőlem búcsút vett volna.

Én utána néztem és ime nem messze a Kutafia toronytól egy almavivába burkolt alakot pillantottam meg. (Az almaviva akkor nagyon divatban volt) kiből én azonnal Tarchovra ismertem.

— Aha, barátocskám — gondoltam, ha te őrt állasz, akkor ez mindenesetre tudtoddal történt.

És egy dalt dudolva hazamentem.

Másnap reggel még theámat sem ittam meg, midőn Punin belépett hozzám. — Arca mintha szomorú lett volna, mélyen hajlongott, aggódva tekintett körül és bocsánatot kért „szerénytelenségéért.“ Siettem őt megnyugtani. — Oh én bűnös lélek, azt hittem, hogy Punin pénzt kérni jött. — Ő azonban csupán egy pohár rumos theát kért, mivel a forralót még nem vitték ki.

— Remegő lábakkal és dobogó szívvel léptem át az ön küszöbét — kezdé, mialatt egy darab cukrot harapott. — Öntől nem félek, hanem annál inkább félek az ön tiszteletre méltó nagyanyjától. — S amint már egyszer említettem önnek, öltözetem miatt is szégyenlenem kell magamat.

Punin végig simította kirojtozódott kabátja szélét.

— Otthon csak megjárja, még az utcára is elég jó, — de mihelyt lépsz aranyos palotába, hol több figyelem környez — hiába, megszégyenülve állasz ott, hogyha ruhád szakadozott.

Két kis szobában laktam a fél emeleten, melyet bizonyára még senkinek sem jutott eszébe, hogy költői szabadsággal élve palotának vagy épen aranyos palotának nevezzen, de Punin valószínűleg a nagymama egész házát értette, ámbar ez sem volt valami nagy fényűzéssel építve.

Szememre vetette, hogy tegnap estve ném látogattam meg őket.

— Szemenics Paramon — mondá — várta önt, ámbar előre is tudta, hogy nem fog eljönni. — Múzsácska is hitte, hogy ön ismét meg fog bennünket látogatni.

— Hogyan? Pavlovna Múzsza is? — kérdém.

— Múzsza is. — Ugyebár csinos kis leánykánk van nekünk otthon?

— Óh igen szeretetre méltó leány — erősítém.

Punin szokatlan hévvel simítá végig kopasz fejét.

— Valódi szépség, kedves uram, oh egy gyöngy — nem — egy gyémánt, igazi briliáns!

Fülemhez hajolt.

— Szintén nemes vérből származik, — suttogá; — hanem csak úgy — no ön ért engem úgye — csak úgy balkézről... tiltott gyümölcsbe haraptak... Azután, szülei elhaltak, rokonai elhagyták, odadobták a sors szeszélyének, vagy jobban mondva a kétségbeesésnek, az éhhalálnak! De ott terem Szemenics Paramon, a mindig szolgálatkész Szemenics Paramon, mint megmentő. Pártját fogta, felöltöztette, keblén melengette, megosztotta vele kis fészünkét és ime a mi kis hercegnőnk felvirágozott! Biztosítom önt, hogy ő valóban ritka érdemekkel bíró férfi!

Punin visszahelyezkedett székébe, karjaival hadonászott és azután ismét előre hajolva, újjolag elkezdett, és pedig még titkosabban suttogni:

— Tudja meg ön, hogy Szemenics Paramon is magas származású... és szintén balkézről. — Azt állítják, hogy apja georgiai uralkodó herceg volt, Dávid király nemzetségéből... Mit szól ön ehhez: a Dávid király nemzetségéből? Csak pár szó, és még is mily sokat fejez ki! Más tudósítások szerint Szemenics Paramon őse valami ind fejedelem volt, Babur, kinek mellékneve Elefánt vala! — Nemde nagyszerű történetek?

— És Baburin is oda dobott a sors szeszélyének? — kérdém.

Punin ismét végig simítá kopasz fejét.

— Persze! persze! csak hogy még nagyobb durvasággal, mint a mi szép kis hercegnőnk. — Kis gyermek korától kezdve folyvást küzdött a létért. — Őszintén megvallva, Szemenics Paramon sorsa egyszer már egy kis költemény írására lelkesített, melyet arcképe alá függesztettem. — Várjon csak egy kissé... hogy is van csak?... ah, igaz:

„Baburint mikor még pólyában feketett,
Üldözte a balsors mint kicsiny gyermeket.
De mint sűrű ködre a nap fénye derül,
Úgy veszi gloria majd homlokát körül.“

Punin ezeket a rímeket olyan kimért, éneklő hangon adta elő, épen mint az éfélé verseket olvasni szokta.

— Tehát azért republikános ő, — mondtam.

— Nem, nem ezért, — biztosított Punin őszintén. — Atyjának rég megbocsátott; de már ő semmi igazságtalanságot el neim tűrhet, és hozzá még épen úgy fáj neki a mások baja, mint a magáé.

Szerettem volna a beszélgetést arra vinni, a mit tegnap délben Múzsától hallottam, t. i. Baburin leánykérésére; de nem tudtam, hogy fogjak hozzá... Nagy öröömre Punin maga kíségetett a zavarból.

— Mondja csak, nem vett észre semmit? — kérdé hirtelen szemeivel hamiskásan hunyorgatva. — Midőn nálunk volt, nem tűnt fel önnek semmi?

— Mi tűnt volna fel? — vetettem oda.

Punin körültekintett, hogy meggyőződjék, vajjon nem hallgatózik e valaki.

— Szép Múzsácskánk nemsokára felveszi a szent házasság kötelékét!

— Mit mond...!

— Baburinné lesz, — mondá némi küzdelem után, és azután térdeit csapkodva, elkezdett fejével integetni mint egy porcellánból készült chinai.

— Lehetetlen! — kiáltám képmutató csodálkozással.

Punin feje egyszerre megszűnt mozogni és kezei mintha megmerevedtek volna.

— És miért lehetetlen, — ha szabad kérdenem?

— Mivel Szemenics bátran lehetne a fiatal kisaszszony apja, mert az ily nagy korkülömbőség, legalább a menyasszony részéről, minden valószínűség szerint kizárja a szerelmet.

— Kizárja! — mondá Punin tüzesen. — És a háladatosság? És a szív tisztasága? hát a hajlam gyöngéd-sége? Kizárja! Méltóztassék csak megfontolni a következőt: föltéve, hogy Múzsza a legszebb leány; de Baburin szerelmét megnyerni, vigasza, támasza, végre pedig neje lenni, hát nem a legnagyobb földi boldogság az egy ilyen leányra nézve? És ezt ő is tudja! Figyelje csak meg egyszer, vessen csak rá egy figyelmes tekintetet! Múzsácska Szemenics Paramonnal szemben maga a megtestesült tisztelet, félelem és elragadtatás!

— Épen ez a szerencsétlenség, Vavilits Nikánder, hogy ő — mint ön maga mondja, ő előtte maga a megtestesült félelem. — Akit az ember szeret, attól nem fél.

— Ezt is megcáfolom! Itt vagyok pl. én; merem állítani, hogy a földön senki sem szeretheti jobban Szemenics Paramont, mint én, és mégis — mégis félek tőle.

— Ön — az egészen más....

— Miért más? miért, ugyan miért? — viszonzá Punin.

Alig ismertem rá; tüzes, komoly, csaknem dühös hangon beszélt és — rímek nélkül.

— Nem, — folytatá, — látom, hogy ön az ilyen dologban nem bír elég éles látással. — Nem ismeri ön az emberi szívet!

Nem akartam vele tovább is ellenkezni, és hogy más fordulatot adjak a beszélgetésnek, ajánlottam neki, hogy mint hajdan, foglalkozzunk most is valami olvasmánygyal!

Punin egy ideig hallgatásba merült.

— Hát mit olvassunk — valamelyik régi költőből? — kérdé végre.

— Olvassunk valamelyik újabb szerzőtől.

— Valamelyik újabbtól? — ismétlé Punin gyanakvólag.

— Olvassunk valamit Puskin műveiből, — mondtam.

Épen a „Czigányok“-ra gondoltam, melyről nem rég Tarchov beszélt. Van abban egy dal egy öreg emberről. — Punin még egy kissé vonakodott, de én oda ültettem a dívánra, hogy jobban hallja és olvasni kezdtem...

Odáig jutottunk, ahol „ama rettenetes öregről“ van szó.

Punin végig hallgatta ezt a versszakot — s hirtelen hevesen felugrott.

— Nem bírom tovább, — mondtá, valami mély különös felindulással. — Bocsásson meg, de ezt az író-t nem vagyok képes tovább hallgatni. — Ez egy erkölcstelen, hazug pamfletíró... Egészen felháborít. — Nem bírom tovább! Engedje meg, hogy rövidebbre szabjam mai látogatásomat.

Megpróbáltam marasztalni. De bizonyos együgyű, rémült makacssággal ragaszkodott szándékához. — Többször ismétlé, hogy nagyon fel van izgatva és friss levegőre kell mennie; ajkai idegesen remegtek, — mialatt szemei gondosan kerülték az enyéimet, mintha megsértettem volna. — Így távozott el.

Kevéssel ezután én is távoztam hazulról, hogy Tarchovot meglátogassam.

Bejelentés nélkül, mint ez már a tanulóknál szokás, épen nem teketóriázva, egyenesen lakására rontottam. — Az első szobában nem volt senki. — Tarchov nevét kiáltám s mivel feleletet nem kaptam, már épen távozni akartam, midőn a szomszédszoba ajtaja kinyílt és barátom megjelent. — Valami különös tekintettel nézett rám s némán kezét nyújtott. — Azzal a szándékkal jöttem, hogy mindent elmondok neki, amit Punintól hallottam; és ám-bár mindjárt észrevettem, hogy látogatásom nincs ingyére, — még is az lett a vége, hogy miután egy ideig közönyös dolgokról beszélgettünk, — Baburinnak Múzsára vonatkozó szándékával megismertettem.

Ez a hír nem igen látszott őt meglepni. — Nyugodtan ült le az asztalhoz, fürkésző tekintettel nézett rám, — némán figyelő arcán olyan forma kifejezés... igen olyan kifejezés ült, mintha azt akarta volna mondani: „no, van e még valami elbészelni valód: csak rajta, magyarázd ki magadat!”

Figyelmesebben megnéztem az arcát: annak kifejezése vidám, olyan gúnyos, mondhatnám szemtelen volt. —

De ez nem gátolt abban, hogy közöljem vele nézeteimet. — Sőt ellenkezőleg, így okoskodtam: ahá te az erős oldaladról akarod magadat bemutatni, jó, akkor én sem foglak egy cseppet sem kímélni! — Azért minden bevezetés nélkül elkezdtem értekezni a szenvedélyek kárhozatos következményeiről, és arról, hogy minden ember tartozik embertársának szabadságát és jogát tisztelni, — egy szóval előadást tartottam a morálról és az ezzel rokon tárgyokról.

Nagyobb kényelem okáért előadásom alatt folyvást fel s alá járkáltam a szobában. — Tarchov nyugodtan hallgatott, meg sem mozdult székén, csupán kis bajusza végével játszott.

— Tudom, — mondám folytatva, — hogy ez nem könnyű dolog. — Megvagyok róla győződve, hogy szereted Múzsát, Múza is szeret téged, és hogy ez nálad nem pillanatnyi szeszély csupán . . . De tegyük fel — (itt mellemen keresztbe fontam karjaimat) — tegyük fel azt az esetet, hogy szenvedélyedet kielégítetted — mi történik akkor? El venni csakugyan nem fogod, és mégis tönkreteszed egy derék becsületes embernek, az ő jóltevőjének és meglehet — ki tudja? (és itt arcom éleselműséget és egyúttal szomorúságot fejezett ki) talán az ő maga szerencsésjét is. . . stb. stb. stb.

Így folytattam körülbelül egy negyed óráig. — Tarchov még mindig nem szólt egy szót sem. — Hallgatása végre kezdett nyugtalanítani. — Időnként lopva egy pillantást vetettem rá, nem csupán azért, hogy lássam, milyen hatást tettek rá szavaim, hanem azért is, hogy megtudjam, vajjon mi lehet az oka, hogy sem ellent nem mond, sem igazat nem ad, hanem csak ott ül mint egy süket-néma.

Végre még is vettem észre, hogy arca bizonyos változáson, igen, némi változáson ment át. — Izgatottságot és nyugtalanságot, bizonyos mélabús nyugtalanságot fejezett ki. — De — a mi különös jelenség! — az a vidám gúnyos valami, ami az első tekintetnél, melyet Tarchovra vettem, annyira bosszantott, még mindig nem tűnt el arról az izgatott, majdnem búskomor arcról!

Még mindig nem tudtam, vajjon gratulálhatok-e magamnak prédikációm hatásához, midőn Tarchov egyszerre csak felált, kezeit megszorította és gyorsan mondá:

— Köszönöm, köszönöm... te valódi barátom vagy... de most kérek távozzál.

Egészen elhültem.

— Hogyan... távozzam!

— Igen, tedd meg nekem ezt a szivességet. — Beláthatod, hogy a mit velem közöltél, komolyan meg kell fontolnom... Nem kételkedem abban, hogy igazad van, de — most hagyj magamra.

— Olyan izgatott vagy... mondám.

— Izgatott? Én?

Tarchov elnevette magát, de ismét rögtön elkomolyodott.

— Igazad van, — de hogy is lehetne másként? — Te magad mondod, hogy az nem könnyű dolog. — Igen, magányban kell fölötte gondolkoznom.

Újjolag megszorítá kezeit.

— Isten veled, barátom, isten veled!

— Isten veled — viszonzám — isten veled kedves barátom!

Kimenőben még egy pillantást vetettem Tarchovra. — Arca meglegedést fejezett ki. — Mifölött? Talán azért, hogy én mint igaz barátja figyelmeztettem az út sikamlósságára, melyre lépett? Vagy azért, hogy távoztam?

Egész nap a legkülönbélebb gondolatok keringtek agyamban, sőt estve is kínoztak, még azon pillanatban is, midőn a Punin és Baburin által lakott házba léptem; mert még ugyanaz nap felkerestem őket.

Punin látogatása alkalmával azt beszélte nekem, hogy az az előtt való estvén vártak. — Meglehet. — De bizonyos, hogy ezen a napon épen senki sem várt... Mindhármukat otthon találtam, és látogatásom mindhármukat eléggé meglepte.

Punin és Baburin mindketten betegek voltak. — Puninnak feje fájt és fejét egy tarka kendővel körül kötve, s mindkét halántékára egy-egy szelet ugorkát nyomva, összehúzott lábakkal feküdt a padkán. — Baburint epeláz kínozta. — Rendkívül sárga, csaknem barna volt, szemei körül sötét karikák, homloka össze-vissza ráncolva, álla tüskés szakállal borítva — egyáltalában nem úgy nézett ki mint egy vőlegény! Azonnal távozni akartam. — De nem bocsátottak el, sőt theát hozattak számomra. — Kedvetlenül töltöttük az estvét. — Múzsának sem a feje nem fájt, sem epelázban nem szenvedett, sőt talán kevésbé kerülte a társaságot, mint rendesen, de rosszkedvű volt: bizonyosan haragudott... Végre bosszúságát nem tudta tovább titkolni és nekem egy csésze theát hozva gyorsan odasúgta:

— Bármit beszéljen is ott, bármennyire fáradozzék is, semmit sem fog elérni, — értette?

Csodálkozva néztem rá s egy kedvező pillanatot felhasználva, épen olyan suttogó hangon kértem tőle:

— Hogyan értsem az ön szavait?

— Úgy értse, — felelé és összehúzott szemöldökei alól szikrázó gonosz fekete szemeit egy másodpercig erősen rám szegezte, s azután ismét lesütötte: — úgy értse szavaimat, hogy mindent hallottam, a mit ön ma reggel ott mondott, és mindazt nagyon köszönöm önnek — de célját nem érte el.

— Hogyan, ön ott volt? — kiálték fel akaratlanul...

De Baburin figyelmessé lőn ránk és oda tekintett. Múza ott hagyott.

Vagy 10 perc múlva ismét sikerült neki közelembé férköznie. — Szinte kedve telt abban, hogy veszélyes dolgokról beszélgessen velem, s még hozzá nevelőatyja jelenlétében, közvetlenül annak szemei előtt — mintha ezáltal akarta volna elpalástolni, mennyire érdekében áll, hogy gyanúját fel ne költse. Tudvalevő, hogy az asszonyok passziója a mélység szélén játszadozni.

— Igenis ott voltam, — suttagá Múza anélkül, hogy csak egy arcizma is megmozdult volna; csupán finom kis orrlyukait láttam megrándulni és ajkait gúnyosan elpittyeszteni. — És ha Szemenics Paramon megkérdi tőlem, hogy micsoda sugdosni valóm van önnel, rögtön elmondom neki. — Így most tudja szándékomat.

— Legyen óvatosabb, — figyelmeztetém, — úgy látszik figyelnek ránk.

— Ismétlem önnek, hogy kész vagyok mindent elmondani. — És ki figyelne ránk? Az ott a padkán úgy nyújtogatja a nyakát, mint egy beteg kaeca s még sem hall semmit, ez a másik pedig filozófiai jeles mondások fölött kotel. — Tehát ne féljen semmitől.

Múzsza hangja mindig erősebb lett és arcát lassanként bizonyos kárörvendő sötét pir borította, ami nagyszerűen állt neki; sohse láttam őt ilyen szépnek!

Miután az asztalt elszedte, a csészéket és tányérokat helyökre rakta, gyorsan járt fel s alá a szobában. — Volt valami kihívó ebben az ő fesztelen könyed járásában, mintha csak azt akarta volna értésemre adni: „gondolj rólam amit akarsz, nekem az mindegy; nem félek tőled.“

Nem tagadhatom, hogy Múzsza rendkívül csábítónak tűnt fel előttem — t. i. azon estve. — Igen — gondolám — ez egy kuruzslónő, igazán „új typus“ . . . Minő szépség!

Midőn az előszobába kiléptem, kikisért; természetesen nem udvariasságból, hanem kárörvendő gonoszságból tette. — A búcsúzásnál kérdém tőle:

— Hát csakugyan oly szenvedélyesen szereti őt?

— Hogy szeretem e vagy sem, az az én dolgom, az nem tartozik senkire!

— Legyen óvatos, ne játszék a tűzzel. . . mert megégeti magát.

— Jobb megégni mint megfagyni. — Hanem ön — ön azokkal a dicső jó tanácsokkal! Hát honnan tudja ön, hogy nem fog nőül venni? Honnan tudja ön, hogy én minden áron felesége akarok lenni? És ha tönkre megyek is — mit bántja az önt?

Ezzel becsapta az ajtót mögöttem. — Emlékszem rá, hogy hazamenőben szinte jól esett az a gondolat, az a meggyőződés, hogy ez az „új típus“ még sok keserű órát fog szerezni az én Tarchov Vladimir barátomnak... No, hiszen valamivel csak kellett adóznia szerencséjéért!

Persze; sajnálatomra abban többé nem kételkedhettem, hogy ő és Múzsza most egy szív és egy lélek.

Három nap mult el. — Odahaza üldögéltem íróasztalom mellett, dolgoztam és reggelizni akartam menni, midőn zörejt hallok, hátrafordulok és mintha villám csapott volna belém, úgy ugrottam fel! Elöttem állott egy mozdulatlan, ijesztő, falfehér, kísérteties alak, előttem állott — Punin! Bágyadtan, beesett apró szemeivel pislogva, bárgyuan nézett rám, mint egy hirtelen felriaszított nyúl és karjai bénultan lógtak le oldalán mint a korbács ágai.

— Vavilics Nikánder! mi történt önnel? Hogy jött ön ide? Mi történt? No beszéljen hát!

— Ő elszökött — nyögte ki Punin rekedt, alig hallható suttogással.

— Mit mond ön?

— Ő eltűnt, — ismétlé

— Kicsoda?

— Múzsza. — Ma éjjel eltávozott... egy cédulát hagyva hátra.

— Egy cédulát?

— Igen. — Köszönöm önnek mindazt mit velem tett, írja — de nem jövök többé vissza. — Ne keres-

sen engem? — Mi futunk mindenfelé, kikérdezzük a szakácsnét, — de az nem tud semmiről. — Bocsásson meg, nem tudok hangosan beszélni, hangom felmondta a szolgálatot.

— Pavlovna Múza elhagyta önöket? — kiálték. — Lehetetlen! És Baburin úr, ő bizonyosan kétségbe van esve. — Mit fog most tenni?

— Semmit sem fog tenni, — Én a kormányzóhoz akartam futni; ő megtiltotta. — Jelentést akartam tenni a rendőrségnél: megtiltotta és szinte dühös lett rám. — Azt mondja: tegye azt, ami neki tetszik, én nem fogom akadályozni. — Igen, és mintha semmi se történt volna, elment az irodába dolgozni. — Hanem természetesen egészen kivetkezett emberi ábrázatából. Mennyire szerette... oh, oh, mennyire szerettük mindaketten.

E szavaival árulta el előttem Punin legelőször, hogy nem kőszobor, hanem érző ember volt. Kezeit ég felé nyújtá, majd elefántcsont fényességű koponyájára eresztette le.

— Oh te háládatlan! — sohajtá. — Ki etetett, ki itatott, ruházott, mentett meg és nevelt fel téged? ki őrzött és oltalmazott, ki volt az, ki egész életét, egész lelkét... Mindezt elfeledted? Engem könnyen ellökhettél magadtól, de Szemenics Paramont, Paramont...

Kértem, hogy üljön le, hogy pihenje ki magát...

Punin visszautasítólag rázta fejét.

— Nem, nem szükséges. — Önhöz jöttem... nem is tudom miért? — Úgy szédeleg a fejem. — Egyedül lehetetlen volt otthon maradnom — de hova meneküljek? És ha otthon vagyok, akkor kiállok a szoba közepére, szemeimet behunyom és ordítok: Múza, Múzsácska! Oh!

meg kell örülnöm!... Oh igen, most már tudom, miért jöttem önhöz: néhány nappal ezelőtt ön egy undorító költeményt olvasott fel nekem... emlékszik még rá? Egy öreg emberről volt benne szó... Miért tette ön azt? Már akkor tudott vagy sejtett ön valamit?

Punin rám bámult.

— Atyuskám;*) Petrovics Péter! — kiálta fel rögtön, egész testében remegve, — talán tudja ön, hol tartózkodik ő? Atyuskám, kinél van ő?

Találva éreztem magamat és akaratom ellenére le kellett sütnöm szemeimet.

— Talán közölte önökkel levelében...? — kezdém.

— Azt írja, hogy elhagy minket, mert más szeret. — Atyuskám, galambocskám, már bizonyos, hogy ön tudja hol van ő? Mentse meg, keressük fel, beszéljünk a lelkére! Az istenért, gondolja meg, hogy kinek boldogságát tette ő tönkre szökése által!

Punin egyre veresebb és veresebb lett, minden vér a fejébe tódult, — térdre omlott.

— Mentse meg, menjünk, keressük fel! — könyörgött.

E pillanatban jelent meg inasom a küszöbön, és e jelenet láttára bámulva állott meg.

Nem csekély fáradságomba került, míg Punint ismét talpra tudtam állítani, és megtudtam vele értetni, hogy ha még volna is róla némi sejtelmem, ketten együtt hiába vennők kezünkbe az ügyet; hogy ilyen módon csak mindent elrontanánk, — hogy én kész volnék értesítést szerezni, de semmiről sem állhatok jót.

*) Gyakran használt kedveskedő szó az oroszban. — Maguk a szülők is használják gyermekeikkel szemben.

Punin nem mondott ellent, de nem is hallgatott rám, hanem rekedt hangjával időnként újra meg újra csak azt suttofta:

— Mentse meg őt, mentse meg Múzsácskát és Szemenics Paromont!

Sőt végre még sírni is kezdett.

— Legalább mondja meg azt az egyet — kért, — hogy szép és fiatal e „ő“?

— Persze, hogy még fiatal — válaszolék.

— Fiatal — ismétlé Punin, letörülve arcáról a könyveket. — S még a lány is ifjú, tehát minden remény hiú!

Ez a rím csak úgy véletlenül született: mivel szegény Punin most épen nem volt költői hangulatban. — Sokat adtam volna érte e pillanatban, ha ismét az ő dagályos beszédei egyikét vagy legalább hangtalan nevetését hallhattam volna. . . . De fájdalom, az ő ömlengései örökre elnémultak és nevetését soha sem hallottam többé.

Megigértem neki, hogy rögtön értesítem, mihelyt megtudok valamit. De Tarchov nevét nem említettem előtte.

Punin egyszerre egészen elcsüggedt.

— Szép, szép, nagyon köszönöm — jegyzé meg bizonyos együgyű mozdulattal, — csak kérem, hogy Szemenics Paramonnak semmit se szóljon — nagyon megharagudnék! . . . Mint mondtam, megtiltotta a Múza után való tudakozódást. — Isten önnel uram!

A mint Punin kimenőben háttal fordult felém, olyan roskatagnak, olyan nyomoréknak látszott, hogy egészen meg voltam hatva: mindkét lábára sántított és minden lépésnél attól lehetett tartani, hogy összeroskad.

— Ez rossz jel, szegény nagyon hanyatlik — gondolám.

Jóllehet Puninnak megígértem, hogy Múza felől tudósítást szerzek, még is, midőn még az nap Tarchovhoz mentem, a legkisebb reményem sem volt, hogy valamit megtudhassak, — mivel előre is valószínűnek tartottam, hogy vagy nem lesz otthon, vagy nem fog elfogadni. — De sejtelmem csalt: Tarchov otthon volt és elfogadott; sőt meg is tudtam mindent, amit tudni akartam, csak — hogy semmi hasznát sem vehettem.

Alig hogy a küszöbre tettem lábamat, Tarchov gyors, határozott léptekkel, ragyogó, izzó szemekkel, megszépült csaknem átszellemült arccal jött elém és élénk erős hangon mondá:

— Hallod e Péter barátom! gondolom, miért látogatsz meg és miféle dologról óhajtasz velem beszélni, de egyenesen kijelentem: ha csak egyetlen szócskát szólsz is róla, eljárásáról, vagy arról, amit nekem a fogalmad szerint az okosság parancsolna, azonnal megszűnünk nem csak barátok, de még ismerősök is lenni, és kérnem kell téged, hogy mától fogva idegennek tekints.

Bámulva néztem Tarchovra. — Egész testében reszketett, mint az erősen kifeszített húr, és ifjú pezsgő vérét csak nehezen tudta fékezni; a nagy, édes boldogság egész lelkét betöltötte, teljesen rabjává tette, amint ő rabjává tette a boldogságot.

— Ez megmásíthatlan elhatározásod? — kérdém szomorúan.

— Az én megmásíthatlan akaratom, Péter barátom.

— Akkor nem marad egyéb számomra, mint hogy magamat ajánljam.

Tarchov könyvedén kacsintott szemével... Teljesen beleegyezett.

— Isten veled Péter barátom, — mondá sajtáságos orrhagon, mialatt egy époly őszinte, mint vidám mosoly kíséretében összes fénylő fogait megmutatta.

Mit tehettem egyebet, mint magára hagyni „boldogságával.“

Azon pillanatban, midőn az ajtót becsuktam magam után, hallottam, hogy a szomszéd szoba ajtaja is becsukódott.

Másnap nagyon nehéz szívvel látogattam meg szerencsétlen ismerőseimet. Titokban azt reméltem — ilyen gyarló az ember — hogy nem fogom őket otthon találni. De ismét rosszul számítottam. Mindketten otthon voltak. — A változás, melyen három nap alatt átmentek, bárkit meglepett volna. — Punin egészen fehér lett. — Hova lett az ő örök ifjú csevegése? Folyvást azon a rekedt, lassú, gyenge hangon beszélt; rendkívül szerencsétlennék látszott. — Baburin pedig egészen összeaszott, és arca csaknem fekete lett. — Korábban is kevés beszédű volt, de most meg alig adott egy-egy szakadozott hangot; arcvonásai merev, csaknem megkövült keserűséget fejeztek ki.

Éreztem, hogy lehetetlen hallgatnom. — De mit mondjak? Csupán arra szorítkoztam, hogy Puninnak megsúgtam, miszerint semmit sem tudhattam meg, és azon tanácsot adtam, hogy hagyjon fél minden reménnyel.

Punin rám bámult dagadt veres szemeivel — arcán csupán ezek maradtak veresek, — érthetetlen szókat

mormogott fogai között, és odább sántikált. — Baburin valószínűleg észre vette, hogy miről volt szó köztem és Punin közt, és összeszorított, sőt bizonyos mértékig összetapadt ajkait felnyitván, vontatott hangon mondá:

— Tisztelt uram! az ön utolsó látogatása óta nálunk egy kellemetlen változás történt: nevelt leányunk, Vinogradov Pavlovna Múza nem tartotta illendőnek, hogy tovább is nálunk lakjék, s arra határozta magát, hogy minket itt hagyjon. — Erről írásbelileg értesített bennünket. — S miután nem éreztük magunkat feljogosítva arra, hogy ebben őt megakadályozzuk, tehát tetszésére bíztuk, hogy saját belátása szerint cselekedjék. — Sok szerencsét kívánunk neki — tevé hozzá, nem minden erőlködés nélkül — azonban tisztelettel kérjük önt, hogy erről a tárgyról ne beszéljen, mivel az rá nézve hiábavaló, ránk pedig fájdalmas lenne.

Tehát épen mint Tarchov: ez is megtiltja, hogy Múzsáról beszéljek, — gondolám, de nem tehettem, hogy titokban ne bámuljam Baburint, hogy egyetlen ócsárló, vagy egyetlen keserű szó sem jött ajakára! Nem hiába becstülte Zenót oly nagyra. — Most szívesen közöltem volna vele egyetmást erről a bölcsről, hanem úgy éreztem, mintha nyelvem leragadt volna — és talán jobb is volt így.

Csak hamar ismét távoztam. — A búcsúzásnál sem Punin sem Baburin nem mondta, hogy: a viszontlátásra! Mindaketten, mintha összebeszéltek volna, mormolták: Isten önnel! Punin még a „Telegraph“ ama füzetét is visszaadta, melyet néhány nap előtt olvasni adtam neki: most, — mondá — úgy sem tudná használni.

Nyolc nappal később igen érdekes találkozásom volt. — A tavasz szokatlanul korán és melegen köszöntött be; délben a meleg 18 fokra emelkedett. A nedves, puha földön mindenféle bimbózást, sarjadzást lehetett látni. — A lovardában egy lovat béreltem és kilovagoltam a városhoz közel fekvő Verébhegyek felé. — Útközben talákoztam egy kocsival, mely elé egy pár tüzes, fülig sáros ló volt fogva. Farkuk fel volt kötve, fejök és sörényök piros szalagokkal befonva. A lovakon sallangós és csótáros vadász-szerszám volt. — Egy nyalka ifjú kocsis hajtott, ki kék újatlan kabátba és sárga selyem ingbe volt öltözve: fővege alacsony pávatollal díszített gyapjú kalap volt. — A kocsis mellett egy, a polgári vagy kereskedő osztályból való fiatal leány ült, virágos brokát kacabajkában, feje egy égszínkék nagy kendővel volt körül kötve. — Folyvást enyelegtek egymással.

Lovamat félre fordítottam, anélkül hogy a gyorsan tova rohanó fiatal párocskát különösebb figyelemre méltattam volna, — midőn az ifjú lovaira rákiáltott...

Nini, hisz ez Tarchov hangja! — Jobban megnéztem... És csakugyan ő! Ez a kocsisnak öltözött ifjú csakugyan Tarchov volt! És az ifjú leány mellette — vajjon nem Múza?

De e pillanatban a lovak neki iramodtak, s a távolság köztünk mindegyre nőtt. — Lovamat vágatásra nógatva utánok ugrattam. — Azonban az én lovacskám egy vén kiszolgált hátszló levén, vágatva még lassabban haladt, mint ügetve.

— Csak menjetek kedveseim! — dörmögtem fogaim közül.

Itt meg kell jegyezni, hogy Tarchovot az egész héten nem láthattam, jöllehet háromszor is jelentkeztem nála. — Sohasem volt otthon.

Baburint és Punint szintén nem láttam; igaz hogy őket nem is látogattam meg.

E sétalovaglás alkalmával meghűtöttem magamat, mert a nagy meleg dacára is hűvös szél fújt. — Aggasztólag megbetegedtem és midőn üdülni kezdtem, az orvos tanácsára nagyanyámmal együtt falura mentem a zöldbe. — Moszkvába nem is tértem többé vissza, mert őszszel a pétervári egyetemre iratkoztam be.

III.

(1849.)

Nem is hét, hanem egész tizenkét év mult el, és én már 32-dik évembe fordultam. — Nagyanyám már régen búcsút vett a földi élettől. Én' Péterváron laktam, mint belügyminiszteri hivatalnok. — Tarchovot egészen elvesztém szem elől; ő a hadseregbe lépett és csaknem mindig vidéken tartózkodott. — Csak kétszer találkoztam vele. — Jöllehet találkozásunk elég szives és barátságos volt, de a multat egy szóval sem említettük.

Második találkozásunkkor, ha jól emlékezem már házas volt.

Egyszer egy forró nyári napon, a hőséget, a port, a fővárosi gőzt, valamint hivatalos kötelességemet, mely nem engedte, hogy Pétervárról távozzam, mind a pokolba kívánva, ballagtam végig a borsó utcán. —

Egyszerre csak egy temetést látok. — Állott pedig ez egy egyszerű fogatból, vagy jobban mondva egy rozzant talyigából, melyen egy szegényes, félig valami elnyűtt fekete kendővel betakart fakoporsót a kátyús kövezeten való dőcögés ide s tova dobált. — Egy fehér hajú öreg ember ment egyedül a koporsó után.

Közelebbről megnéztem... Arcá olyan ismerősnek tűnt fel... Ő is rám nézett... Istenem! hisz ez Baburin!

Levettem kalapomat, hozzá léptem, megmondtam nevemet s a kisérethez csatlakoztam.

— Kit temet ön? — kértem.

— Nikánder Vavilics Punint, — felelé. — Előre sejtettem, hogy ezt a nevet fogja mondani és szívem még is fájdalmasan szorult össze. — Egészen elszomorodtam, és jól esett, hogy a véletlen alkalmat adott, a hazai irodalomban első tanítónak, a végtisztességet megadhatni.

— Megengedi Szemenics Paramon úr, hogy én is csatlakozzam?

— Mindenesetre... eddig egyedül képeztem a kisérte, akkor legalább ketten leszünk.

Egy óránál tovább mentünk.

Kisérő társam csendesen ballagott mellettem, anélkül hogy szemeit csak egyszer is felemelte, vagy csak egyetlen szót is szólt volna. — Teljesen megöregedett azóta, hogy utolszor láttam. — Ráncokkal borított rézbarna arca élesen elütött hófehér hajától. — Baburin egész valóján meglátszottak egy küzdelmes, sanyarú életnek, a mindennapi szükséggel való folytonos harcnak nyomai; a szegénység és nélkülözés teljesen megtörték.

Midőn mindennek vége volt, midőn a szmolenski temető nedves földje Punin halandó részeit eltakarta, Baburin — miután még két-három percig lehajtott hajadon fővel állott volna a frissen felhányt sírhalom fölött, — elcsigázott, csaknem megkövült arcát felém fordítva, beesett száraz szemével rám nézett, s az ő barátságatlan modorában megköszönve fáradságomat, távozni akart. — De én visszatartottam.

— Hol lakik ön Szemenics Paramon? Engedje meg hogy meglátogassam. Nem tudtam, hogy ön Péterváron van. Legalább a régi időkről és elhalt barátunkról beszélgethetnénk.

Baburin nem válaszolt azonnal.

— Már 3 éve lakom Péterváron — válaszolá végre. Egészen kint a város végén. — Ha már minden áron meg akar látogatni, hát csak jőjjön.

Ide adta lakcímét.

— Jőjjön estve. Akkor mindig otthon vagyunk... mindaketten.

— Mindaketten?

— Megnősültem. — Feleségem ma épen nem jól érzi magát, ez az oka, hogy nem kísérte ki az elhúnytat. Egyébiránt egy ember is épen elég arra, hogy ezt a ceremóniát, ezt az üres formáságot teljesítse. — Hiszen ki hinne még az eféle dolgokban?

Ez utóbbi szavak oly különösen hangzottak Baburin szájából. — Én azonban semmit sem feleltem, — egy bérkocsit fogadtam és felajánlottam neki, hogy haza viszem, de ő visszautasította.

Még az nap estve felkerestem őt. Egész úton Puninról gondolkoztam. — Vissza gondoltam első találkozásunkra, akkori lelkesedésére a költészet iránt, és az ő sajtóságos megjelenésére. — Majd moszkvai viszontlátásunkra gondoltam: mennyire megváltozottak tűnt fel előttem, különösen az utolsó napokban!

És most, most már végleg leszámolt az étellel... Bizony életútja nem volt rózsákkal behintve!

Baburin a Viburgi oldalon lakott egy házikóban, mely élénken emlékeztetett a moszkvai „kis-fészekre“; de a pétervári talán még szegényesebb volt. — Midőn szobájába léptem, egyedül ült egy szegletben. Mindkét keze hanyagul térdeim nyugodott. — Egy csaknem egészen leégett faggyúgyertya világítá meg gyöngye fényvel szomorúan lecsüggesztett fehér fejét. Midőn lépteim neszt meghallotta, megfordult és szívélyesebben üdvözölt, mint vártam. — Nehány pillanat múlva megjelent neje is: rögtön felismertem benne Pavlovna Múzsát, és most már világos volt előttem, hogy miért hívott magához — megakarta mutatni, hogy még is elérte célját.

Múza nagyon megváltozott. Arcban, hangban, mozdulatokban egyaránt. De leginkább megváltoztak szemei. — Hogy forogtak és szikráztak akkor azok a szép, gonosz szemek! — Lopva, de mily tisztán és ragyogón csillogtak; tekintete olyan szúrós volt mint a tű... Most nyugodtan, erősen és figyelmesen tekintettek rám; a fekete pupillák szomorúak lettek. — „Megszelidültem, szelid és szófogadó lettem,“ látszik ez a nyugodt, tompa tekintet mondani. — Ugyanezt látszott az ő folyvást alázatós mosolya is kifejezni. — Öltözete is szerény volt; egy

fahéj barna ruha, borsó alakú pettyekkel. — Minden vonakodás nélkül azonnal oda jött hozzám és kérdé, hogy megismerem-e? Legkevésbé se jött zavarba, de nem azért, mintha multjának szégyene emlékéből eltörlődött volna, hanem mivel minden hiúságot levetkezett.

Múzsza sokat beszélt az elhunyt Puninról, de mindig ugyanazon a hideg egyforma hangon. Megtudtam, hogy az utolsó években már egészen gyarló, csaknem gyermekes lett, annyira, hogy valami játékszer nélkül mindig únta magát. Az igaz, hogy elhitették vele, hogy az elszagगतott rongyok közül kiválasztott darabokból jó lesz babákat varrni eladásra; de ezzel egyszersmind el is töltötte az idejét. — A költészet iránti szenvedélyét változatlanul megőrizte. Azonban már csak alig néhány költemény maradt meg emlékezetében; de még halála előtt néhány nappal is szavalt részleteket a „Russiád“-ból; Pus-kintól ellenben úgy félt, mint a gyermekek félnek a mustól. — Baburinhoz való ragaszkodása szintén nem kisebbedett, úgy, hogy közvetlenül halála előtt, még abban a pillanatban is, midőn a halál fátyola már-már eltakarta szemeit, — megtört hangon ezt ismételte: „Én jóltevőm, én jóltevőm!“

Múzsától azt is megtudtam, hogy Baburin, kevéssel a Moszkvában történtek után, ismét kezébe vette a vándorbotot és egyik magánszolgálatból a másikba lépett. — Péterváron is egy magán embernél talált foglalkozást, de főnökével történt kellemetlensége miatt néhány nap előtt kénytelen volt ezen állását is odahagyni: Baburin ugyanis ismét arra a gondolatra vetemedett, hogy a munkásokat pártfogásába vegye.

Az örökös mosoly, mellyel Múzsza beszédét kísérte, kínos gondolatokat ébresztett bennem; épen azt a hatást tette rám, melyet már férjének külseje is tett: hogy dacára közös törekvésöknek csak nagyon nehezen tudják a mindennapi kenyeret megszerezni — ebben többé nem kételkedhettem. — Baburin nem igen elegyedett bele társalgásunkba; arca inkább aggodalmat, mint bánatot fejezett ki... bizonyára bántotta valami.

— Szemenics Paramon, kérem jőjjön ki csak egy kissé, — mondá a szakácsné, ki egyszerre csak megjelent a küszöbön.

— Mi az? mit akar? — kérdé nyugtalanúl.

— Kérem, jőjjön ki; — ismétlé a szakácsné átható, sokatmondó hangon.

Baburin begombolta kabátját és kiment.

Midőn Múzsával egyedül valék, más szemekkel nézett rám s ugyancsak más hangon és mosolygás nélkül mondá:

— Nem tudom, Petrovics Péter, hogy mit gondol ön most felőlem, de hiszem, hogy nem feledte még el, hogy régebben Moszkvában milyen voltam... Akkor teljesen elbizakodott, rakoncátlan és... és rossz voltam; csak kedvteléseimnek éltem. — Még csak azt akarom önnek megmondani: hogy mikor ismét eldobtak, és elzúllott, az egész világ által elhagyott teremtség valék, annyira, hogy ha Isten magához nem vesz, már nem volt más választásom, mint saját kezeimmel véget vetni életemnek, ekkor ismét — mint egykor Voronesben, megtalált Szemenics Paramon és megmentett másodszer is. — Egyetlen feddő

vagy keserű szót sem hallottam tőle, semmi magyarázatot sem kívánt tőlem... Nem voltam rá érdemes, de szeretett és — és nejevé lettem. — Ez egész történetem.

Elhallgatott és egy pillanatra elfordult. — Ajkai körül ismét az előbbi alázatos mosoly játszadozott. Mintha ezúttal azt akarta volna mondani „ne kérdezd, hogy könnyű-e nekem az élet!”

Köznapi dolgokról kezdtünk beszélgetni. — Múzsza elbeszélte, hogy Puninnak egy macskája maradt, mely különös kedvence volt. — Halála után a cica azonnal felugrott a háztetőre és azóta folyvást ott ül s nem szűnik meg nyávogni, mintha valaki után sírna. — A szomszédok ezen nagyon meg vannak ijedve és azt képzelik, hogy Punin lelke szállott át a macskába.

— Szemenics Paramon nagyon izgatottnak látszik ma, — mondám végre.

— Észre vette? — kérde Múzsza felsóhajtva. — Hogy ne lenne izgatott? Nem kell önnek mondanom, hogy meggyőződéséhez hű maradt... A dolgok mostani rendje pedig nem alkalmas arra, hogy őt abban megingassa. — (Múzsza most egészen másként fejezte ki magát, mint akkor Moszkvában, nyelvének bizonyos tanulmányra valló, hogy úgy mondjam, irodalmi színezete volt.) Egyébiránt azt sem tudom, vajjon megajándékozhatom e önt bizalmammal, és hogy miként fogadja ön azt?

— Miért gondolja ön, hogy nem ajándékozhat meg bizalmával?

— Nem áll-e ön állami szolgálatban? nem hivatalnok-e ön?

— Nos és mi következik ebből?

— Az következik belőle, hogy ön a kormány híve. Teljes szívemből csudálkoztam Múza gyermekteg őszinteségén.

— A kormányhoz való viszonyomról, (a mely kormány egyébiránt sejtelemmel sem bír az én léteze semről), nem akarok szólni — válaszolék, — de nyugodt lehet. — Bizalmával nem fogok vissza élni. Férjének meggyőződésével sokkal jobban rokonszenvezek, mint sem ön hiszi.

Múza fejét rázta.

— Meglehet, — mondá némi szünet után, — de a dolog úgy áll, hogy Szemenics Paramon alkalmasint majd tettel fogja bebizonyítani meggyőződését. — Tovább nem tarthatja azt titokban. Neki elvtársai vannak, kiket nem hagyhat cserben.

Múza egyszerre elnémult, mintha a nyelvét megharapta volna. — Utolsó szavai megleptek és némileg megijesztettek. Beszédének hatása alkalmasint le volt olvasható arcómól, és Múza ezt észrevette.

Említettem már, hogy ez a mi találkozásunk az 1849-ik évben volt. — Némelyek még bizonyára emlékeznek rá, hogy mily izgalmas, nehéz időket éltünk akkor, és hogy Péterváron miféle dolgok történtek. *) Baburin némely különös nyilatkozatai már feltűntek nekem. — Többször oly keserű gúnnyal, oly undorral és megvetéssel nyilatkozott a kormányhatalom intézkedéseiről és némely magas állású személyekről, hogy nagyon gondolkozóba estem. . . .

*) Ezalatt az említett év azon mozgalmi értetnek, melyek következtében sokan Szibériába küldettek.

— És — kérdé hirtelen — felszabadította ön már a jobbágyait?

Meg kellett vallanom, hogy még nem.

— De hiszen a nagyanysa már meghalt!

El kellett ezt is ösmernem.

— Hm, hm, ilyenek vagytok ti, ti arisztokrata urak, — mormolta fogai közül.

Szobájában a legfeltűnőbb helyen függött Bjelinszki arcképe *); az asztalon hevert az „Észak csillaga“ egy az öreg Bestusev **) által kiadott füzet.

Már meglehetősen hosszú idő telt el azóta, hogy a szakácsné Baburint kihívta. De csak nem akart vissza térni. — Múzsza több ízben nyugtalanul tekingetett az ajtó felé, melyen ő eltávozott. Végre nem állhatta tovább, felállt, bocsánatot kért és ő is elhagyta a szobát. — Körülbelől egy negyed óra múlva tértek vissza; és arcuk — legalább nekem úgy tetszett — élénk nyugtalanságot árult el; igen, Múzsza egészen halvány lett. — Miután nem akartam alkalmatlankodni, elhatároztam, hogy elmegyek, és épen búcsút vettem; midőn a szomszéd szoba ajtaja hirtelen felnyílt és egy főt láttam... De az nem a szakácsné, hanem egy megrettent fiatal ember arca volt.

— Rossz hírek, Baburin, rossz hírek! — hebegé gyorsan, — de rögtön eltűnt, amint egy idegen személyt (engem) pillantott meg.

*) Egy kitűnő szabadelvű kritikus és essay-író, akkor különösen az ifjabb nemzedék igen nagyra becsülte.

**) Egy szabadelvű nézetei miatt igen sokat üldözött író — Németországban Marlinski álnév alatt volt ismeretes.

Baburin utánna rohant a fiatal embernek. — Én Múzsza kezét melegen megszorítva, rossz sejtelmek közt indultam haza.

— Holnap ismét látogasson meg — súgta nagy izgatottsággal.

— Okvetetlenül eljövök — feleltem.

Másnap reggel még ágyban feküdtem, midőn szolgám Múzsza levelét adta át. — Így hangzott:

Tisztelt Petrovics Péter úr!

Szemenics Paramont az éjjel a csendőrök elfogták és a várba — vagy tudja isten hova — a helyet nem közölték velem — elvitték. — Minden papírjainkat átkutatták, közülök sokat lepecsételtek és magukkal vittek. Szint-úgy könyveinket és leveleinket is. Úgy beszélnek, hogy egy egész sereg embert elfogtak. Elképzelheti, hogy milyen lelki állapotban vagyok! Mennyire örvendek, hogy Vavilics Nikánder ezt nem érte meg! Ő még épen jókor hagyott itt bennünket. Adjon tanácsot, hogy mi tevé-
legyek? — Magamért nem aggódom — én nem fogok éhen halni — de a Szemenics Paramon miatti aggodalom nem hagy nyugodni. — Kérem látogasson meg, ha nem fél érintkezni ilyen emberekkel, kik ily helyzetben vannak.

Kész szolgálója

Baburin Múzsza.

Félórával később már Múzsánál voltam. — Mihelyt meglátott, rögtön elébem sietett és kezét nyújtá. — Egy szót sem szólt ugyan, de arcán a legőszintébb hála érzet ült. Most is a tegnapi ruha volt rajta: minden arra

mutatott, hogy egész éjjel nem aludt. Szemei vörösek valának — de nem a sírástól, hanem a virrasztástól. — Ő nem sírt. Az nem volt szokása. — Tenni akart, fel akarta venni a küzdelmet a szerencsétlenséggel, mely érte, az egykori tevékeny vasakarátú Múzsza ismét felébredt benne. — Még arra sem engedett időt magának, hogy haragudjék, noha a harag majd megfojtotta. Egyébre nem gondolt, csak hogy miként segíthetne Baburinon, s kinek a közbenjárását kellene kérnie, hogy sorsán könnyítsen. — Nyomban menni akart — kérni — követelni. — De hova? Kit kérjen, mit követeljen? Épen ez volt az, a mit tőlem megtudni, a mi felől velem tanácskozni akart.

Azon kezdtem, hogy türelemre intettem. — Egyelőre nem tehetünk egyebet, minthogy várjunk, s a mennyire csak lehet tudakozódjunk. Már most — midőn még alig kezdődhetett meg a vizsgálat — határozott lépéseket tenni legalább is oktalanság volna. — Eredményt várni attól észtelenség lett volna még azon esetben is, ha én sokkal nagyobb befolyással bírnék....

— De mit eszközölhetnék ki, én, egy alárendelt hivatalnok? És ami őt illeti, bizonyára neki épen nincs pártfogója...

Nem volt épen könnyű mindezt megértetni vele. — Végre még is belátta magyarázataim helyes voltát. Az is világos lett előtte, hogy engem semmi önző okok nem vezettek, mikor neki minden közben járási kísérlet hiábavalóságát bebizonyítani igyekeztem.

— De beszélje el csak nekem Pavlovna Múzsza — mondám, midőn végre helyet foglalt — (eddig folytonosan

állott, mintha minden pillanatban készen akart volna lenni, hogy Baburin segítségére siessen) miként történhetett az, hogy Szemenics Paramon egy ilyen dologba keveredett és hozzá még az ő korában! Eddig mindig azt hittem, hogy efélével csak fiatal emberek foglalkoznak — olyanok, amilyen tegnap estve is figyelmeztetni jött...

— Ezek az ifjak a mi barátaink, — válaszolá Múzsza.

És szemei mint egykor, most is szikrázni és nyugtalanul tévedezni kezdtek. Úgy látszott előttem, mintha folyvást egy hatalmas és vissza nem fojtható érzelem akarna kitörni lelke mélyéből... és akaratlanul eszembe jutott ama kifejezés: „egy új typus“, mellyel Tarchov egykor jellemezte őt.

— Mi jelentősége van ott az éveknek, a hol politikai meggyőződésről van szó?

Múzsza különösen hangsúlyozta a két utolsó előtti szót. — Az a gondolat fogamzott meg bennem, hogy minden szomorúsága mellett is jól esik neki, ha magát új és nem is sejtett oldalról mutathatja be nekem — mint képzett és tapasztalt nőt, a ki méltó egy republikánus férjhez.

— Sok öreg ember ifjabb bizonyos fiataloknál, — folytatá, és sokkal előbb kész áldozatot hozni.... De most itt nem erről van szó.

— Úgy veszem észre Pavlovna Múzsza, — mondám — hogy ön egy kissé túloz. — A mennyire én Szemenics Paramon jellemét ismerem, megvoltam győződve róla, hogy minden becstületes törekvéssel rokonszenvez; más oldalról pedig mindig igen értelmes embernek tartottam. — Hogyan, és ő nem látta volna be, hogy itt Oroszországban minden

összeesküvés lehetetlen és képtelen dolog! Az ő körülményei közt, az ő helyzetében....

— Persze — szakíta félbe keserűen Múzsza — persze ő csak polgár! És Oroszországban csak a nemeseknek van megengedve, hogy összeesküvésekben részt vegyenek, mint pl. a Dekabristák *), ezt akarta ön úgye mondani?

— Miért panaszkodik hát? E kérdés már nyelvenem volt. — De még is jobbnak láttam elhallgatni. — Hát azt hiszi ön, hogy a Dekabristák sorsa valami nagyon irigylésre méltó? — válaszoltam fenhangon.

Múzsza összeráncolta homlokát.

— Veled eféle dolgokról nem lehet beszélni, — ezt olvastam le aggadalmas arcáról.

— Szemenies Paramon erősen kompromittálva van? — kérdém végre. Múzsza még mindig hallgatott.... A tetőről egy macska panaszos és éhes nyávogását lehetett hallani.

Múzsza megrázkódott.

— Oh mennyire örvendek, hogy Vavilics Nikándér ezt nem érte meg, — sóhajtott fel csaknem kétségbeesetten; — hogy nem látta, hogy az ő — a mi jól tevőnket, talán az egész világon a legjobb és legigazságosabb embert miként ragadták meg erővel, éjszakának idején... hogy nem látta, miként bántak ezzel a tiszteletre méltó öreggel, — miként tegezték, hogy fenyegették — és miért fenyegették?... csupán azért, mivel csak polgári származású! Az a fiatal tiszt is okvetlenül azon szívtelen és lelkiismeret nélküli emberek egyike, a kik az én életemet is...

*) Az 1825-ik évi december 14-én kitört katonai fölkelésben kizárólag nemesek vettek részt.

Hangja elakadt. — Egész testében remegett, mint a nyárfa levél.

A sokáig visszafojtott harag végre kitört. — Ez a bensejében forró izgatottság, ez a megrázkódás — régi emlékeket költöttek fel bennem... E pillanatban azon meggyőződésre jutottam, hogy az az „új typus“, ez a szenvedélyes természet, változatlan maradt. Csak hogy ezek, a melyek most elragadták, egészen más érzelmek voltak, mint ifjúkorának amaz érzelmei. — Az, amit első látogatásom alkalmával lemondásnak és engedelmességnek tartottam és a mi csakugyan nem is volt más, — az a nyugodt, közönyös tekintet, az a rideg hang, az az egykedvűség és egyszerűség, — mindez csak a multjára vissza tekintve birhatott jelentőséggel, arra a múltra, a melyet többé visszahozni nem lehet.... De most a jelen szólalt meg benne.

Azon igyekeztem, hogy Múzsát lecsendesítsem, hogy a beszélgetést gyakorlatibb térre fordítsam, mivel még néhány elodázhatatlan dolgot kellett megbeszelnünk; először azt kellett megtudnunk, hogy Baburin általában hol van és azután az ő, épenúgy mint Múzsza megélhetésének eszközeit kellett megteremteni. — Mindez nem csekély fáradsággal járt; mert úgy állott a dolog, hogy nem annyira épen pénzt, mint inkább munkát kellett neki szerezni, a mi tudvalevőleg még sokkal nehezebb feladat...

Ezer tervvel agyamban hagytam el Múzsza lakását.

Csakhamar megtudtam, hogy Baburin a várba vitétt...

A per megkezdődött és hosszasan tartott. — Múzsát, alkalman volt hetenként többször láthatni. Nehányszor férjével is beszélt. De épen akkor, midőn ez a szomorú történet ítélet alá került, nem voltam Péterváron. Előre nem látott ügyek kényszerítettek Dél-országra utazni. — Még távollétem alatt megtudtam, hogy Baburint a törvényszék felmentette ugyan, de közgazgatásilag Nyugat-Szibériába deportáltatott. — Múzsával vele ment.

... Szemenics Paramon nem kívánta — írta nekem — mert az ő véleménye szerint senkinek sincs joga magát másért feláldozni. — De én azt feleltem, hogy itt nincs szó áldozatról... A mint akkor Moszkvában megigértém, hogy neje leszek, azt gondoltam magamban, hogy örökre, visszavonhatlanul az leszek! És az is akarok maradni visszavonhatlanul életem végéig....

IV.

(1861.)

Ismét 12 év múlt el.... Minden orosz tudja és soha sem fogja elfeledni azt, a mi 1849-től 1861-ig történt. — Az én életemben is állott be némi változás, — de arra most nem akarok kiterjeszkedni. Újabb érdekek, újabb gondok foglaltak el.... Múzsával és Baburinnal háttérbe szorultak, majd egészen elvesztém őket szemem elől. — Múzsával leveleztem ugyan, de csak nagyon ritkán írt; néha egy év is elmúlt, a nélkül, hogy róla és férjéről tudósítást kaptam volna. — Értesültem, hogy nem sokkal 1855 után

engedélyt nyert az Oroszországba való visszatérésre, de saját óhajta az volt, hogy hadd maradjon abban a szibériai kis városban, ahova a sors már egyszer odadobta, s a hol ő valószínűleg otthont teremtett magának, a hol menedéket és munkássága kört talált...

1861 március utolsó napjaiban Múzsától a következő levelet kaptam:

„Mélyen tisztelt Petrovics Péter, oly rég nem írtam már önnek, hogy azt sem tudom, vajjon életben van e még, és ha életben van, nem feledett-e már el bennünket. — De mindegy; ma szükségét érzem, hogy írjak önnek. — Nálunk eddig minden a régiben volt. — Én és férjem minden időnket és erőnket iskoláknak szenteljük, mely hovatovább jobban felvirágozik. — Szemenics Paramon ezenkívül felolvasással és írással foglalkozott; ugyancsak sokat vitatkozott az óhitűekkel, a lelkészekkel és az elítélt lengyelekkel. — Egészsége jó, valamint az enyém is... Épen tegnap kaptuk meg a február 19-én kelt manifestumot!*) Már rég vártuk, már régóta keringtek hírek azon dolgok felől, melyek önnöknél Péterváron történtek... Ismeri férjemet, a szerencsétlenség semmit sem változtatott rajta. — Sőt ellenkezőleg, még tevékenyebb, még kitartóbb lett. — (Nem hagyhatom megjegyzés nélkül, hogy „energikus“-t írt.)

„Vas akaratereje van, de egy ily nagy megrázkódtatásra nem volt teremtve! — Kezei reszkettek, midőn a tudósítást olvasta. — Azután megölelt, háromszor megcsókolt, és

*) Ezen az 1861. február 19-én kibocsátott rendelet törölte el a jobbagyságot.

valamit akart mondani — de nem volt képes egyetlen szót sem kiejteni, és ami csudálatos volt — könyekben tört ki és felkiáltott: „Hurrah hurrah, isten éltesse a cárt!“ *)

Igen Petrovics Péter, saját szavai voltak ezek! aztán hozzá tevé: „Most már meg van szabadságlevelünk... Ez az első lépés, mely után jönni kell a többinek.“ És hogyan ment, futott födetlen fővel barátainkhoz a nagy újságot közölni! — Kemény hideg volt és hóihar is volt készülóban. Vissza akartam tartani, de nem hallgatott rám. — Midőn ismét haza jött, egészen hóval volt borítva: haja, arca, szakála — jelenleg mellén alúlérő nagy szakála van — hóval valának borítva és még könnyei is jéggé fagytak arcán; de ő rendkívül élénk és vidám volt, megparancsolá, hogy egy üveg bort bontsak föl — és ivott barátainkkal — kiket mind magával hozott — a cár, a szent orosz birodalom és minden szabad orosz egészségére, és azután megragadva poharát és szeméit a földre szegezve mondá: „Nikander, Nikander, hallottad ezt? Oroszországban nincs többé jobbágy! Örvendj sírodban, öreg bajtárs!“ És még több mást is beszélt, mint pl. hogy ez minden várakozását felülmúlta. — Nem emlékszem már mindenre, de régóta nem láttam őt oly boldognak. — Ekkor elhatároztam, hogy írok önnek, hogy ön is megtudja mennyire örültünk és mulattunk mi a távol szibériai városkában, és hogy ön is részt vehessen a mi örömiünkben...“

Ezt az iratot március végén kaptam meg. — Május elején egy másik levelet kaptam Múzsától, csakhogy sokkal

*) E szavakkal kezdődik az orosz nemzeti himnus.

rövidebbet. — Közölte velem, hogy férje, Szemenics Paramon Baburin, a manifestum megérkezése napján meghűtötte magát és ápril 12-én 67 éves korában tüdőgyulladásban meghalt. — Hozzátette, hogy el van határozva, ott maradni, a hol az ő földi maradványai nyughelyet találtak, és hogy az általa megkezdett munkát folytatni szándékozik, mivel boldogult férjének ez volt végső akarta — és rá nézve más akarat nem létezik.

Ez időtől fogva Múzsáról semmit sem tudok.

